

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Jana Bábíčková

**Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve
Staré Boleslavi**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Petra Oulíková, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Brandýse nad Labem 21.4. 2017

Jana Bábíčková

Bibliografická citace

Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi [rukopis]: diplomová práce / Bc. Jana Bábíčková; vedoucí práce: PhDr. Mgr. Petra Oulíková, Ph.D.. -- Praha, 2017. -- 83 s.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá poutním kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi. První část se bude hlavně věnovat kostelu, které podle literatury nahradil dnešní barokní chrám, ale podle archeologického průzkumu se zřejmě nacházel na jiném místě. Následovat bude popsání průběhu stavby, její architektonický rozbor a stručná zmínka o stavbách, které se kostelem inspirovaly. Největší část bude věnována vnitřní výzdobě kostela a podrobnému popisu jednotlivých částí výzdoby. Další kapitola přiblíží výstavbu ambitů, jejich malířskou výzdobu a další vybavení. Závěrečná kapitola bude věnována Palladiu země České, legendám s ním spojeným, jeho historii a poutím, které se ve Staré Boleslavi konaly.

Klíčová slova

kostel, Stará Boleslav, Palladium, baroko, Matyáš Bernard Braun, Škrétové, poutě

Abstract

Church of the Assumption of the Virgin Mary in Stará Boleslava

This diploma thesis deal the pilgrimage church of the Assumption of the Virgin Mary in Stará Boleslav. The first part will mainly dedicate the church, which according to the literature replace today's baroque church, but by the Archaeological Survey apparently found another place. Followed by a description of the course of construction, its architectural analysis and a brief mention of zhe buildings that inspired the church. The biggest part will be devoted to interior decoration of the church and a detailed description of each part of the decoration. Next chapter closer to building cloisters, their paintings and other aquipment. Final chapter is devoted Palladium of Czech land, legends associated with him, its history and pilgramages, which took place in Stará Boleslav.

Keywords

church, Stará Boleslav, Palladium, baroque, Matyáš Bernard Braun, Škrétové, pilgrimages

Počet znaků (včetně mezer): 109 003

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Mgr. Petře Oulíkové, Ph.D., že se ujala vedení této diplomové práce a hlavně za její rady a užitečné připomínky.

Obsah

Úvod.....	8
Přehled literatury.....	10
1. Předchůdci dnešního kostela.....	13
2. Architektura.....	15
2.1. Průběh stavby.....	15
2.2. Kostel jako inspirace.....	17
2.3. Průčelí.....	18
2.4. Boční fasády.....	19
2.5. Závěr.....	19
2.6. Interiér.....	20
3. Interiér kostela.....	21
3.1. Hlavní oltář.....	21
3.2. Šternberské sanktuarium.....	24
3.3. Strop v presbytáři.....	26
3.4. Kazatelna.....	26
3.5. Oltář sv. Jana Nepomuckého.....	27
3.6. Boční kaple.....	28
3.6.1. Berkovská kaple.....	29
3.6.2. Lažanská kaple.....	30
3.6.3. Černínská kaple.....	32
3.6.4. Slavatovská kaple.....	33
3.6.6. Morzinská kaple.....	36
3.6.7. Donátoři.....	37
3.6.8. Mariánská ikonografie.....	39
3.7. Zpovědnice.....	41
3.8. Varhany.....	41
3.9. Obrazy a sochy pod kruchtou.....	42
3.10. Kaple bl. Karla.....	42
3.11. Sakristie a oratoře.....	43
3.12. Pokladnice.....	43
3.12.1. Monstrance z roku 1727.....	44
3.12.2. Berla probošta kapituly.....	45
3.12.3. Trůnek pro Paládium.....	45
3.13. Hrobky.....	46
3.14. Zvony a zvonkohra.....	48
4. Ambity a prostor před kostelem.....	50
4.1. Ambity.....	50
4.2. Socha Krista před kostelem.....	53
5. Historie Paladia a poutí.....	54
5.1. Paládium.....	54
5.2. Legendy.....	54
5.2.1. Vyorání.....	54
5.2.2. Sv. Ludmila.....	55
5.2.3. Sv. Václav.....	55
5.2.4. Sv. Jan Nepomucký.....	55
5.3. Historie.....	56
5.4. Poutě.....	59

Závěr.....	62
Obrazová příloha.....	64
Seznam vyobrazení.....	78
Seznam literatury.....	80

Úvod

Tato diplomová práce se bude věnovat kostelu Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi. Stará Boleslav je jedním z nejstarších poutních míst v Čechách a je spojena s kultem sv. Václava, ale také Panny Marie Staroboleslavské tzv. Paladiem země České. Tuto práci jsem si vybrala z důvodu, že téměř neexistuje publikace, která by se obsažněji zabývala uměleckou stránkou stavby a poutním rozměrem místa v jednom celku. Většinou se jedná o jedno nebo druhé nebo jsou to jen malé poutnické spisy se základními informacemi.

První kapitola bude věnována kostelu, který se nacházel na místě dnešního kostela. Je totiž možné, že kostel, který je podle literatury uváděn jako předchůdce dnešního kostela stál na jiném místě a kostel na místě dnešního poutního chrámu Nanebevzetí Panny Marie je o několik století mladší než se usuzovalo. Je důležité také sledovat proměnu legend zmiňujících se o založení kaple a potažmo vzniku celého mariánského kultu ve Staré Boleslavi.

Následující kapitola se bude zabývat architekturou kostela. Nejprve bude zmíněn průběh stavby. Obsáhleji bude popsán počátek stavby a poté další vývoj a dostavba do současné podoby. Kostel je také důležitým inspiračním zdrojem pro další kostely, které vznikaly v podobné době v českých zemích a dokonce až ve Švédsku. Následovat bude architektonický rozbor tvarosloví jednotlivých částí budovy.

Nejobsáhlejší bude třetí kapitola o vnitřní výzdobě a výbavě kostela. Kostel má bohatou vnitřní výbavu, která byla v průběhu časů obměňována, ale hlavně díky štědrým a zbožným mecenášům doplňována. Velký podíl na vnitřním vybavení kostela mají také proboštové a děkanové Staroboleslavské kapituly a další její příslušníci. V kostele se nachází díla významných barokních umělců, protože pro objednavatele z řad šlechty šlo o prestižní záležitost a nešetřili finančními prostředky. V kostele je bohatě vybaven jak bylo u barokních kostelů zvykem, ale barokní dobou vybavování kostela neskončilo a pokračovalo až do poloviny 20. století.

Čtvrté kapitola bude věnována ambítům za kostelem a prostoru před hlavním vchodem. Ambity byly neodmyslitelně spojeny s kostelem a některé církevní obřady při velkém počtu poutníků, kdy nestačil kostel, byly vykonávány v nich jejich malby poutníky provedli celou historií poutního místa. Ambity také sloužily pro poutníky jako úkryt při nepříznivém počasí.

Závěrečná kapitola bude o historii Paladia a poutích k němu. Reliéf Panny Marie Staroboleslavské má dlouhou a pohnutou historii a několikrát muselo opustit na delší dobu město. Dokonce bylo dvakrát uloupeno a poutníci se museli skládat, aby mohlo být vykoupeno a navráceno zpět do kostela. Důležité jsou také legendy, které spojují Paladium s předními zemskými patrony.

Přehled literatura

První o kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi psal Kašpar Arsenius z Radbusy. Jeho kniha *Pobožná knížka o blahosladené Panně Marii a přečistě rodiče Syna Božího a o divích, kteříž se dějí před jejím obrazem v Staré Boleslavi* vyšla v letech 1613 a 1629. Píše o historii místa a zázracích, které se děli skrze Pannu Marii staroboleslavskou. Další přínosnou knihou pro poznání historie a hlavně vnitřního vybavení kostela je kniha od Bohuslava Balbína vydaná v roce 1677 *Epitome rerum bohemicarum seu Historia Boleslaviensis*.

Po Balbínově knize dlouho žádná nová nevyšla. Zřejmě vycházely menší devoční publikace určené pro poutníky. Až v roce 1837 vyšla kniha kanovníka Josefa Horčice *Historické popsání milostného obrazu a poutnického chrámu bl. P. Marie v Staré Boleslavi*. Většina knih z 19. a 20. století byla napsána příslušníky staroboleslavské kapituly, jezuity nebo později redemptoristy. Také jezuita Jan Křtitel Votka v jedné kapitole své knihy *Památky staroboleslavské: čili prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách* z roku 1879 se zmiňuje o stavbě a vybavení kostela, ale hlavně se věnuje legendám spojeným se sv. Václavem a zázrakům připisovaným Palladiu. V roce 1880 vychází kniha kanovníka Františka Srdínka *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, která se o kostele zmiňuje velmi obšírně. Nejrozsáhlejší a nejpodrobnější popis kostela obohacený o fotografický a grafický materiál je *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Karlínském* z roku 1901 od Antonína Podlahy a Eduarda Šittlera. Poté následovali menší průvodce od Julise Košnáře *Stará Boleslav a její památky* z roku 1905, Jan Dotřel *Stará Boleslav a okolí* z roku 1908 nebo práce kanovníka Jana Pauly *Stará Boleslav* vydaná roku 1923. Stručnější popis kostela je také v knize Stanislava Špůrka *Stará Boleslav průvodce po jejích náboženských památkách* vydaná v roce 1938 u příležitosti třístého výročí přenesení Palladia zpět do Staré Boleslavi. Přínosným materiálem je také časopis *Věstník Staroboleslavský*, který vycházel v letech 1930-1942 a informoval průběžně o historii kostela, opravách a nově pořízených předmětech pro kostel. Hned po válce v roce 1945 vyšla kniha Václava Ryneše *Paladium země České*, která se věnuje hlavně historii Palladia. O rok později vyšla kniha *Čtení o Paladiu země České* od Vladimíra Jeřábka. Velmi cenou a jednou z posledních prací vztahující se ke kostelu je článek Františka Zumana v *Časopise společnosti přátel starožitností* z roku 1948, ve kterém

autor popisuje mimo jiné vybavení kostela na základě prostudovaných archivních pramenů.

Co se týče literatury vážící se ke kostelu z hlediska dějin umění je literatura poměrně široká a jedná se o články nebo části knih vážících se k období baroka. Kostelu jako celku se věnují *Umělecké památky Čech III.*, kde je podrobně popsána architektura a také jednotlivé části vnitřního vybavení. Další soubornější knihou jsou *Dějiny českého výtvarného umění II.*, kde je v jednotlivých oddílech popsána architektura, sochařství a některé předměty z užitého umění.

Přímo architektuře kostele se věnuje kniha *Barokní architektura v Čechách* z roku 2015, kde je podrobně popsána souvislost Mariánského kostela s ostatními stavbami architekta Giovanniho Maria Filippiho, ale i architektonická stránka hlavního oltáře od architekta Františka Maxmiliána Kaňky. Stručnější informace o souvislosti kostela s další Filippiho stavbou kostelem Nejsvětější Trojice v Praze nalezneme v *Praze 1610-1700* od Pavla Vlčka a Ester Havlové z roku 1998 nebo *Pražské Jezulátko* od kolektivu autorů z roku 1992. Obšírněji se o této souvislosti zmiňuje Mojmír Horyna v článku v knize *Karel Škréta. Studie a dokumenty* z roku 2011. Krátce se o kostele zmiňuje Milada Vilímková v knize *Stavitelé paláců a chrámů*, která pojednává o díle Kryštofa a Kiliána Ignáce Dienzenhofera.

Co je týče malířství literatura je skromnější, protože většina oltářních obrazů nebyla dlouho určena. Obšírněji se zmiňuje o obrazu Uvedení Panny Marie do chrámu v Lažanské kapli od Karla Škréty Jaromín Neumman v knize Škrétové z roku 2000. Tomuto obrazu se věnuje i katalog k výstavě o Karlu Škrétovi z roku 2010 a také byl určen obraz Imakulaty z Morzinské kaple. V tomto ohledu je velmi přínosný článek Štěpána Váchy v časopise *Umění LVIII* z roku 2010 nazvaném *Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi*, kde se hlavně zabývá šlechtickými fundacemi jednotlivých kaplí a také se zmiňuje o jejich malířské výzdobě a nově připsaných obrazech.

Literatura k sochařství je velmi bohatá a většinou se jedná o práce vážící se k hlavnímu oltáři od Matyáše Bernarda Brauna. První se k této problematice vyjádřil V. V. Štech na počátku 20. století, který i určil autorství hlavního oltáře. Velmi rozsáhlé pojednání je v knize od Oldřicha Blažička *Sochařství baroku v Čechách* z roku 1958. Věnuje se dílu Matyáše Bernarda Brauna, pracem sochaře Šimona Thallera pro staroboleslavský kostel a také náhrobku děkana Kriegerie od Josefa Malinského.

Emanuel Poche se o Braunových pracích zmiňuje v jeho monografiích z roku 1965 a 1986. Z pozdější doby je monografie *Braunové* od Ivo Kořána z roku 1999.

Důležitým zdrojem pro poznání některých námětů, které se v kostele objevují je Starý zákon, Nový zákon a také apokryfní spisy, kde jsou zmínky o životě Panny Marie. Pro poznání některých námětů je přínosný také *Slovník biblické ikonografie* od Jana Royta z roku 2006 a *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění* od Jamese Halla z roku 1991.

Přímo k poutím do Staré Boleslavi literatura tak bohatá není, ale několik prací existuje. Velmi přínosným je článek Elizabeth Decreux s názvem *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi uveřejněný v Českém časopise historickém* v roce 1997. Článek se zabývá kultem svatováclavským a mariánským, barokní literaturou vážice k poutnímu místu a také tomu jak vypadali poutě. Poutěmi a hlavně mariánským kultem v době baroka se zabývá práce Jana Royta *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Popisu legendy spojené s Paládiem, vývoj mariánského kultu a také jak vypadaly slavnosti, které se děly v souvislosti s navrácením Paladia do Staré Boleslavi. V krátkosti se poutím věnuje katalog výstavy *Poutě do Staré Boleslavi* z roku 1995.

Co se týče kostela, který měl stát na místě dnešního velkého chrámu jsou důležité archeologické průzkumu a závěry z nich vyvozené. Tyto závěry jsou nejlépe shrnuté v brožůře *Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988-1994*.

Jako zdroj informací v poznámkách o jednotlivých umělcích jsou použity jejich monografie, jejich medailony v *Sochařství baroku v Čechách* z roku 1958 a *Encyklopedii architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách* z roku 2004. V některých případech je použita *Nová encyklopedie českého výtvarného umění A-M a N-Ž* z roku 1995.

1. Předchůdci dnešního kostela

Podle dochovaných pramenů stával na místě dnešního barokního chrámu kostelík již roku 1098 a byl založen proboštem staroboleslavským a kanovníkem pražským Zbudkem z Kolovrat¹. Kostel měl být zasvěcen Panně Marii a sv. Jiří. Tuto informaci poprvé uvádí Tomáš Pešina z Čechorudu ve své knize Phosporus Septicornis z roku 1673. Donační listina, kterou Pešina ve zkrácené verzi publikoval, pochází z opisu Jana z Krumlova, který v 80. letech 15. století sestavil inventář listin pražského kostela.² Kolem listiny je spousta nesrovnalostí, hlavně co se týče datace a vůbec osoby probošta Zbudka.³ Archeologický průzkum, který probíhal ve Staré Boleslavi v letech 1988-1994 pravděpodobně přinesl nové poznání o skutečném umístění kostela Panny Marie a sv. Jiří. V roce 1992 byla na Svatováclavském náměstí objevena jednolodní stavba s apsidou na východní části, pocházející z 11. století.⁴ Z kostela se dochovaly jen zbytky základového zdiva, ale nebyl odkryt celý. Kostel zanikl ve 14. století, kdy byl pravděpodobně narušen při povodních.⁵

Podle legendy, kterou poprvé uvádí Kašpar Arsenius z Radbuzy⁶, je kladen vznik kostela do souvislosti s vyoráním Palladia. Legenda spadá do doby panování krále Vladislava II. Jagellonského a událost se stala roku 1500. Pracovitý člověk, který byl velkým milovníkem Matky Boží, orál na svém poli. Najednou se v místě dnešního hlavního oltáře zastavili koně a začali couvat. Oráč se snažil několikrát popohnat koně bičem a najednou se radlice zabořila hlouběji a on vyoral malý mosazný obraz Panny Marie a jejího syna Ježíše. Oráč odnesl obrázek do svého domu, ale ráno byl obrázek pryč. Vše se opakovalo ještě jednou. Když vyoral obrázek potřetí rozhodl se ho odnést kanovníkům staroboleslavské kapituly. I kostel sám zmizel a vrátil se na místo vyorání a to se ještě jednou opakovalo. Kanovníci se usnesli, že si Panna Marie místo oblíbila a chce na něm být uctívána. Nechali na místě vyorání postavit kamennou kapličku. Arseniova kniha vyšla ve dvou vydáních, 1613 a 1629, a tyto vydání se liší datací

¹ Přídomek z Kolovrat je až přípisem Tomáše Pešiny z Čechorudu

² PRAŽÁK 1960 — Jiří PRAŽÁK: Nejstarší listina pražského kostela. In: Slovník archivních prací, 1960, 215-229, 216

³ Podrobný rozbor listiny přinesl v PRAŽÁK 1960

⁴ BOHÁČOVÁ/FROLÍK/ŠPAČEK 1994 — Ivana BOHÁČOVÁ/ Jan FROLÍK/ Jaroslav ŠPAČEK: Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988-1994. Čelákovice 1994, 22

⁵ BOHÁČOVÁ/FROLÍK/ŠPAČEK 1994, 23

⁶ ARSENIUS Z RADBUSY 1629 — Kašpar ARSENIUS Z RADBUSY: Pobožná o Blahoslavené Panně Maryji, a přečistě Rodičce Syna Božího. A o Diwjch, kterjž se děgj před gegim obrazem w Staré Boleslawi. Praha 1629

vyorání. Ve druhém vydání již udává rok 1160. Jméno krále Vladislava zůstává, ale pochází z rodu Přemyslovců.⁷ Pozdější autoři se až na výjimky přiklání k roku 1160.

První listina vztahující se ke kostelu pochází ze dne 12. července 1378, kterou je kněz Beneš ze Záhořan ustanoven plebánem při kostele Panny Marie po smrti plebána Pavla.⁸ Zřejmě se jednalo o farní kostel, když u něj byl ustanoven plebán. Kostel musel vzniknout někdy v letech 1370-1378⁹ a plebán ke kostelu přesídlil od kolegiálního kostela sv. Václava. Po husitských válkách se kostel dostal pod správu brandýského panství.¹⁰

Roku 1499 byl kostel nákladně opraven Janem Kapounem ze Svojkova, který do kostela zavěsil svůj znak a také znaky svých manželek Kateřiny z Čechtíc a Kateřiny z Trojanovic.¹¹ Tyto znaky v kostele viděl ještě Paprocký a píše o tom ve svém spise *Diadochus* z roku 1602. Paprocký se také zmiňuje jak kostel vypadal. V opravách také pokračoval syn Jana Kapouna Píram.¹² Ke kostelu byla v té době přistavena také dřevěná kaplička, ve které byl umístěn reliéf Madony. Tuto kapli viděl ještě jako dítě Jiří Crugerius.¹³

---

⁷ ROYT 2011 — Jan ROYT: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 2011, 93

⁸ RYNEŠ 1948 — Václav RYNEŠ: *Palladium země České*. Praha 1948, 24

⁹ RYNEŠ 1948, 26

¹⁰ ŠPŮREK 1938 — Stanislav ŠPŮREK: *Stará Boleslav. Průvodce po jejích náboženských památkách*. Praha, Stará Boleslav 1938, 24

¹¹ PRÁŠEK 1913 — Justin Václav PRÁŠEK: *Město, panství i okres III. Brandýs nad Labem 1913*, 394

¹² Píram Kapoun ze Svojkova (1481-1547) - hejtman Pražského hradu

¹³ PRÁŠEK 1913, 395

2. Architektura

2.1. Průběh stavby

Výstavba nového velkého kostela na místě původní kaple započala z popudu císařovny Anny, manželky císaře Matyáše, která na stavbu věnovala větší finanční obnos. O stavbu kostela se také zasloužil staroboleslavský probošt Jan Chryspotom Kilian, děkan David Drahovský z Horšteina a jezuitští kněží.¹⁴ Stavba kostela probíhala v letech 1617-1623. Ještě než stavba započala vyčlenil císař Matyáš roku 1616 na stavbu dřevo, vápno a peněžitý odnos z důchodů panství brandýského a poděbradského.¹⁵ Kostel vznikl podle projektu italského architekta Giovanniho Maria Filippiho z let 1612-13¹⁶ a stavbu provedl také Ital Jacopo de Vaccani¹⁷.

Celkově Filippi v této době vytvořil několik kostelů, které tvoří ucelený soubor vrcholící kostelem v Arco v Itálii, které si jsou podobné hlavně velkými termálními okny na bočních fasádách a členěním vnitřního prostoru. Staroboleslavský kostel ve Filippiho¹⁸ tvorbě předchází luteránský kostel Nejsvětější Trojice v Praze na Malé Straně, dnes Panny Marie Vítězně upravený pro katolické potřeby. Kostely, ale nejsou identické a nachází se tam určité odlišnosti. Při pohledu na výkresovou dokumentaci je vidět, že boční zdi hlavní lodi jsou stejné. Mají tři velká termální okna, na ploché střeše voluty tvoří opěrný systém a mezi nimi jsou okna s frontonem. V Mariánském kostele musel být jinak vyřešen závěr, protože se počítalo se zachováním původní kaple, kde bylo uchováváno Paladium. Vzhledem k tomu, že věže byly umístěny do závěru kostela mohla být hlavní fasáda upravena po italském způsobu s volutovým průčelím. Není jasné zda bylo průčelí takto vyprojektováno přímo Filippim, protože bylo postaveno až v 20. letech 17. století a v té době již Filippi na stavbu nemohl dohlížet

---

¹⁴ SRDÍNKO 1880 — FRANTIŠEK SRDÍNKO: STARÁ BOLESLAV, NEJSTARŠÍ POUTNÍ MÍSTO V ČECHÁCH, 1880, 21;

ROYT/STEHlíKOVÁ/ŠTĚPÁNEK 1995 — JAN ROYT/ DANA STEHLÍKOVÁ/ PETR ŠTĚPÁNEK: POUTĚ DO STARÉ BOLESLAVI (KAT. VÝST.). PRAHA 1995 , 5

¹⁵ HORČICE 1859 — Josef Prokop HORČICE: Historické popsánj milostného obrazu a pautnického chrámu blahoslawené Panny Marie w Staré Boleslawi. Praha 1859, 72;

SRDÍNKO 1880, 21

¹⁶ POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 3. Praha 1980, 403

¹⁷ Jacopo de Vacanni byl italský stavitel. Snad syn nebo synovec Ettore de Vacanni, který byl stavitelem v Brandýse nad Labem. - VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, 679

¹⁸ Giovanni Maria Filippi se narodil někdy mezi lety 1560-1565 v severní Itálii. V rodném Dasindu zřejmě provedl své první práce. Architektonické školení dostal v Innsbrucku a hlavně v Římě. Působil v císařských službách v Praze pro císaře Rudolfa II. a Matyáše. Pracoval na přestavbě Pražského hradu a v roce 1614 vytvořil jeho nový vstup Matyášovu bránu. Mezi jeho nejvýznamnější realizace patří luteránský kostel Nejsvětější Trojice v Praze. Filippiho stavby tvoří přechod mezi renesancí a barokem. - VLČEK 2004, 173-174

a vše bylo v kompetenci stavitele Jacopa de Vacanni.¹⁹ Hlavní fasáda sice dosahuje nižší stavební kvality, ale Mojmír Horyna upozornil na to, že strukturou navazuje typ fasády z okruhu římského kostela Il Gesu a také boční fasády navazují na tento kostel. Z toho vyplývá, že architekt byl poučen o římské architektuře. I v exteriéru se dají také najít odlišnosti mezi kostelem Nejsvětější Trojice a Staroboleslavským kostelem.

Práce na stavbě se zastavili již v roce 1618, kdy v Praze propuklo stavovské povstání. Dalším důvodem byla také smrt císařovny Anny 15. prosince 1618 a císaře Matyáše 20. března 1619.²⁰ Stavba pokračovala až po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 a kostel našel nové dobrodince ve Vilémovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka a Jaroslavu Bořitovi z Martinic, kteří byli za stavovského povstání vyhozeni z okem místodržitelství a svou záchranu připisovali přímluvě Panny Marie. Probošt Jan Chrystomos Kilian se velmi snažil, aby stavba hladce pokračovala. Pro stavbu a další potřeby kapituly zakoupil roku 1622 od města Brandýse kus skály, který byl směrem k Zápům za 65 kop grošů.²¹ Stavba byla dokončena roku 1623, ale chyběly věže a vnitřní vybavení.

Severní věž byla vyprojektována Abrahamem Leuthnerem²² a postavena v letech 1674-75²³ za probošta Jiřího Vojtěcha Astry. Věž byla později v roce 1756 zvýšena, protože zvony nebyly dostatečně slyšet.²⁴ Boční vchody byly proraženy až roku 1729 podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera.²⁵ Dveře byly proraženy z důvodu narůstajícího počtu poutníků. Jižní věž je z let 1748-49 od Kiliána Ignáce Dientzenhofera²⁶ a nechal ji na vlastní náklad vystavět děkan Jan Křtitel Frik.²⁷

---

¹⁹ MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015 — Petr MACEK/ Richard BIEGEL/ Jakub BACHTÍK (ed): Barokní architektura v Čechách. Praha 2015, 66

²⁰ SRDÍNKO 1880, 22

²¹ SRDÍNKO 1880, 22

²² Abraham Leuthner (kol. 1640 – 1701) nejprve zednický mistr a později stavitel. Pracoval pro šlechtice a ojedinele pro církevní a městské objednavatele. Mezi jeho realizace patří opevnění v Chebu, podílel se na stavbě bavorského cisterciáckého kláštera v Waldsassenu, ambity v Hejnicích nebo radnici v Lokti. - VLČEK 2004, 365

²³ POCHE 1980, 403; VLČEK 2004, 365

²⁴ HORČICE 1859, 85;

BOLESLAVSKÝ 1875 — Josef Mikuláš BOLESLAVSKÝ: Památky Staroboleslavské. Praha 1875, 19

²⁵ HORČICE 1859, 74;

PODLAHA 1901 — Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském. Praha 1901, 70

²⁶ Kilián Ignác Dientzenhofer (1689-1751) architekt a stavitel. Jeden z nejvýznamnějších barokních architektů v Čechách. Řemeslu se naučil od svého otce Kryštofa, který byl také významným architektem. Tvořil ve styly vrcholného radikálního baroka. Mezi jeho realizace patří: po otci dokončil Loretu v Praze a kostel sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně, konvent kláštera v Kladrubech, klášter voršilek v Kutné Hoře nebo kostel sv. Jana Křtitele v Paštíkách. - VLČEK 2004, 136-140

²⁷ POCHE 1980, 403;

PRÁŠEK 1875 — Justin Václav PRÁŠEK: Okres Brandejský nad Labem. Nástin historicko-archaeologický. Praha 1875, 94

Pozdější úpravy do architektury příliš nezasahovaly, jednalo se spíše o opravy a udržování. V roce 1787 byl opraven sanktusník.²⁸ V letech 1819 a 1820 byl na kostel děkanem Antonínem Hirnlem pořízen nový krov a proběhly menší opravy.²⁹ Zřejmě poslední větší opravy proběhly v roce 1925 na popud kanovníka Jana Křtitele Paulyho.³⁰ V kostele byly trhliny, byl také poničen ochoz a schody ke kostelu byly prošlapané a vše bylo nutné opravit. V rámci úprav a restaurování interiéru ve 40. letech 20. století bylo v roce 1942 nově zaskleno 40 oken v kostele.³¹

2.2. Kostel jako inspirace

Po architektonické stránce patří Mariánský kostel mezi nejvýznamnější raně barokní stavby v Čechách a tvoří přechod mezi renesanční a barokní architekturou. Staroboleslavský kostel se svým architektonickým pojetím stal inspirací pro řadu dalších kostelů a inspiroval ještě několik desetiletí po svém dokončení. Kostel měl vliv hlavně na podobu interiérů mnoha kostelů v Čechách, což bylo dáno hlavně tím, že se jednalo o nejvýznamnější poutní místo v Čechách.³²

Mezi těmito kostely je i nerealizovaný plán na kostel sv. Jakuba v Jičíně.³³ Autorem tohoto návrhu je architekt Giovanni Battista Pieroni, který musel Filippiho práci znát. V Jičíně se počítalo se dvěma věžemi v závěru a termálními okny v postranních kaplích. Byť byla pro Čechy tato koncepce novinkou, ale italsky poučení autoři byli to již dávno znali. Oba projekty jsou si velmi podobné, že se musí jednat o inspiraci a zadavatel projektu Albrecht z Valdštejna se zřejmě chtěl přiblížit císařem založenému kostelu na významném poutním místě, což by Valdštejnovým ambicím odpovídalo. Nakonec byl realizován menší kostel, který nebyl dostavěn.

Pavel Vlček uvádí, že kostel ve Staré Boleslavi je s jistotou inspirací pro dominikánský kostel sv. Máří Magdaleny v Praze v Karmelitské ulici.³⁴ Projekt pochází od architekta Francesca Carattiho z let 1654-1679 a na stavbě byla také použita velká termální okna a volutové průčelí. Velkou odlišností, ale byly dvě věže v průčelí a kopule nad křížením. Kostel sv. Máří Magdaleny se v této podobě nedochoval, protože byl

---

²⁸ HORČICE 1859, 90

²⁹ HORČICE 1859, 91;

MIKULÁŠ 1906 — Jaroslav MIKULÁŠ: Malebný průvodce po Brandýse nad Labem, Staré Boleslavi a okolí. Mělník 1906, 40

³⁰ ŠPŮREK 1938, 27

³¹ JEŘÁBEK 1946 — Vladimír JEŘÁBEK: Čtení o Paladiu země České. Brno 1946, 71

³² HORYNA 2011 — Mojmír HORYNA: Slohový profil pražského architektury raného baroka. In: Karel Škréta (1610-1674). Studie a dokumenty, 2011, 223-264, 229

³³ MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015, 66

³⁴ VLČEK/HAVLOVÁ 1998 — Pavel VLČEK/ Ester HAVLOVÁ: Praha 1610-1700. Praha 1998, 156

za josefinských reforem zrušen, později prodán a upraven na kancelářské prostory.³⁵ Je možné, že pro tento kostel byl spíše inspirací kostel sv. Nejsvětější Trojce, dnešní Panny Marie Vítězné, který se nachází ve stejné ulici.

Zřejmě nejvzdálenější realizací, která se podobá kostelu ve Staré Boleslavi, je kostel Fredrikskyrha v Karlskrona ve Švédsku.³⁶ Autorem tohoto kostela je architekt a diplomat Nikodemus hrabě Tessin mladší.³⁷ Při svých cestách navštívil i Čechy a okopíroval si plány mariánského kostela. Tyto plány mu byly podkladem pro stavbu kostela v Karlskrona. Při zběžném pohledu jsou kostely v interiéru i exteriéru velmi příbuzné, jen v Švédsku jsou věže umístěny v průčelí.

2.3. Průčelí

Vzhled průčelí není původní ze 20. let 17. století. K jeho úpravám došlo v letech 1736-1737 zřejmě podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera.³⁸ Byla zvětšena okna a rozšířena kruchta, zřejmě s souvislostí se stavbou nových varhan. Průčelí je členěno vystupujícím rizalitem, který je zakončen volutovým štítem a vše je zakončeno trojúhelníkovým štítem. Kládí se soudkovitým vlisem, které se segmentovitě vzdouvá nad oknem, je nesené osmi sloupy zakončenými jónskými hlavicemi. Nad oknem je klenák se znakem staroboleslavské kapituly a nápisovou páskou s latinským nápisem Sv. Václave oroduj za nás.

Ve štítě je zlatý reliéf Panny Marie Staroboleslavské ve svatozáři. Ve středním rizalitu je v nikách umístěno šest soch. Spodní dvě pochází v době kolem roku 1760 od J. Bauera a ostatní byly osazeny roku 1737, tedy v době úprav průčelí. Výběr světců se vztahuje k legendám o Palladiu. Ve spodní části jsou sochy bl. Podivena a sv. Jana Nepomuckého, které mají na soklu v kartuši výjev ze svého života. Na kartuši soklu sochy bl. Podivena je jeho oběšení na stromě místě dnešní kaple bl. Podivena. Na druhé soše je pouť sv. Jana Nepomuckého do Staré Boleslavi před jeho smrtí. Obě andělek ukazují reliéf Panny Marie Staroboleslavské a oni ho uctívají. V další etáži jsou sochy sv. Ludmily a sv. Václava. Nejvýše jsou sochy sv. Cyrila a Metoděje.

Portál je raně barokní edikulový. Kládí je nesené hladkými dórskými sloupy a vlys je rozdělen klenákem. Ve štítě je kartuš s okřídlenou hlavičkou a kolem je ovoce. Dvoukřídle dubové dveře jsou opatřeny řezbou s letopočtem 1669. Na jejich křídlech

³⁵ Dnes se v objektu nachází České muzeum hudby

³⁶ VLČEK 2004, 659

³⁷ Nikodemus Tessin mladší (1654-1728). Jeho stavby stojí ve Švédsku, Dánsku i Francii. - VLČEK 2004, 659-660

³⁸ POCHE 1980, 403; ROYT/STĚHLÍKOVÁ/ŠTĚPÁNEK 1995, 5; VLČEK 2004, 138

jsou klečící andělské postavy lemované ornamentální řezbou. Pod štítem je erb Rottalů, kolem něhož jsou andělci. Dveře jsou obloukovitě zakončeny a v tomto zakončení jsou dva maskaroni.

Na štítě byl kamenný kříž, který se zřítíl při povětrí v roce 1822³⁹ a byl o pět let později nahrazen novým dřevěným pobitým pozlaceným plechem, který se na kostele nachází dodnes. Kolem kříže byl z každé strany anděl malovaný na plech, ale tyto andělé museli být sneseni někdy v průběhu 20. století.

2.4. Boční fasády

Severní a jižní fasáda jsou stejné. Fasáda je členěna dórskými sloupy, jen rohový sloup směrem k průčelí má jónskou hlavičku. Kladí je se soudkovitým vlysem. Mezi sloupy jsou velká termální okna a v ustupující části jsou nad sebou čtyři okna, která osvětlují točité schodiště na kůr. Nad kladím je pultová střecha, na které jsou voluty tvořící opěrný systém a navazují na spodní sloupy. Mezi volutami jsou okna nad nimiž se střídá trojúhelníkový a segmentový fronton.

Boční vchody byly proraženy až dodatečně v roce 1729. Portál je jednoduchý zakončený zvlněnou římsou. Dveře jsou dřevěné potažené kovovými pláty. Dveře, který ústí do Černínské kaple byly později zazděny.

Věže nebyly postaveny zároveň se stavbou kostela, ale pochází z pozdější doby. Věže jsou rozděleny sloupy do tří etáží. Spodní dvě řady sloupů mají dórské hlavičky a horní mají kompozitní hlavičky. Byť věže pochází z různých časových období vypadají identicky a jsou stejně vysoké, což mohl být také další důvod úprav severní věže. Tři okna ve spodní části jsou opatřena zdobnou mříží, okno v další etáži je zakončeno trojúhelníkovým frontonem a okna kde jsou zvony a zvonkohra jsou dřevěná a nad nimi je z každé strany ciferník.

2.5. Závěr

Závěr kostela je téměř bez okras. V apsidě presbytáře je šest polokruhově zakončených oken ve dvou řadách. Tato okna byla upravena a zvětšena v souvislosti se stavbou nového hlavního oltáře. Soudkové kladí je vynášeno dórskými sloupy, které člení prostor mezi okny. Nad presbytářem se nachází sanktusník a ještě před ním je zlatý kříž uprostřed něhož je v rámu reliéf Panny Marie Staroboleslavské.

³⁹ ZAP 1859 — KAREL VLADISLAV ZAP: Stará Boleslav a její poutnický chrám Panny Marie. In: Památky archaeologické a místopisné III., 1859, 8-17, 14

2.6. Interiér

Jedná se o síňový jednolodní kostel s třemi mělkými postranními kaplemi na každé straně, které nejsou průchozí. Presbytář je o něco užší než hlavní loď. Kaple jsou odděleny pilíři s kompozitními hlavicemi s jednoduchým kladím, ze kterého vystupuje římsa. Klenba je valená s lunetami, oddělená meziklenebními pasy. V presbytáři jsou okna, která vedou do věže zazděna. Valená klenba v postranních kaplích je vynášena pilíři, které vystupují ze zdí a prostor pod klenbou vyplňují termální okna. Presbytář je od hlavní lodi oddělen vítězným obloukem neseným sloupy s kompozitními hlavicemi.

3. Interiér kostela

3.1. Hlavní oltář

Na místě dnešního velkého barokního oltář stál oltář již dříve. O prvním oltáři nejsou žádné zprávy, ale zřejmě byl zničen za třicetileté války a nějaký čas plnil funkci hlavního oltáře ve Slavatovské kapli. V roce 1655 byl pořízen nový oltář. Tento oltář byl menší a jednodušší než dnešní. Peníze na oltář poskytl nejvyšší purkrabí Bernard Ignác z Martinic, který přispěl na tu dobu velkou částkou 900 zl.⁴⁰ Smlouva na oltář byla podepsána 18. května 1655.⁴¹ Oltář byl zasvěcen Zvěstování Panně Marii, protože Bohuslav Balbín popisuje, že na oltáři byly sochy Boha Otce, Panny Marie a anděla. Oltář měl výhradně sochařskou výzdobu opatřenou polychromií. Menší oltářík věnovala císařovna Marie, první manželka Ferdinanda II. a dostala jej ze Španělska,

Před rokem 1690 byl zřejmě pořízen nový oltář, protože deska v presbytáři hovoří o oltáři ke cti Panny Marie Nanebevzaté. Podle desky vysvěcení oltáře proběhlo v neděli 21. května 1690 na svátek Nejsvětější Trojice. Svěcení provedl pražský arcibiskup Jan Bedřich hradě Valdštejn, který do oltáře vložil ostatky svatých mučedníků Algela a Coelestina.

Dnešní oltář pochází z let 1717-1723.⁴² Jedná se o edikulový oltář. Oltářní architektura byla provedena podle návrhu Františka Maxmiliána Kaňky⁴³, na kterou byla vystavena smlouva roku 1716.⁴⁴ Inspirace vychází z německých a hlavně rakouských kostelů.⁴⁵ Kaňka se mohl inspirovat oltářem v klášteře ve Voraui od Matyáše Steinla z roku 1704⁴⁶, který se svým rozvržením podobá staroboleslavskému, jen socha Panny

⁴⁰ HORČICE 1859, 75; ŠPŮREK 1938, 35; BOLESLAVSKÝ 1875, 20

⁴¹ ZUMAN 1948 — František ZUMAN: Staroboleslavské památky – jejich život. (Příspěvky k dějinám jejich výzdoby a zařízení.) In: Časopis společnosti přátel starožitností LVI, 1948, 35-61, 89-104, 40

⁴² ŠPŮREK 1938, 35;

BLAŽÍČEK 1958 — OLDŘICH JAKUB BLAŽÍČEK: SOCHAŘSTVÍ BAROKU V ČECHÁCH. PRAHA 1958, 145; POCHÉ 1980, 405

⁴³ František Maxmilián Kaňka (1674-1766) byl architektem. Vyučil se u Pavla Ignáce Bayera a poté delší dobu pobýval v cizině. Zpočátku spolupracoval s J.B. Santinim a G.B. Aliprandim. Jeho nejstarší doloženou realizací je benediktinská prelatura u kostela sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Mezi jeho další práce patří zámek v Kolodějích, kaple Sv. Ducha zámku v Jindřichově Hradci, špitál v Duchcově, kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Zlonicích a mnoho dalších. - VLČEK 2004, 294-297

⁴⁴ POCHÉ 1980, 405;

BLAŽÍČEK 1984 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK: Matyáš Bernard Braun 1684-1738. Výběr řezeb (kat. Výst.). Praha 1984, 26;

MACEK/VLČEK/ZAHRADNÍK 1992 — Petr MACEK/ Pavel VLČEK/ Pavel ZAHRADNÍK: František Maxmilián Kaňka „In regno Bohemiae aedilis famosissimus“. In: Umění 40, 1992, 180-227

⁴⁵ HORYNA 1988 — Mojmir HORYNA: Sochy Matyáše Bernarda Brauna v kompozicích vrcholně barokních oltářů. In: Matyáš Bernard Braun, 1988, 64-92, 74

⁴⁶ POCHÉ 1986, 117

Oltářů, které by byly tvořeny jen sochařskou výzdobou není v první polovině 18. století mnoho. Ve stejné době jako oltář ve Staré Boleslavi, přesněji v roce 1719, vznikl hlavní oltář v kostele sv. Markéty v Praze na Břevnově od architekta Josefa Ignáce Dobnera a sochaře Matěje Václava Jäckela. Po architektonické

Marie je nahrazena plátnem. Po architektonické stránce se mohl Kaňka inspirovat oltáři od rakouského architekta Jana Bernarda Fischera z Erlachu a nejvíce podobný je hlavní oltář kostela na poutním místě v Maria-Zell.⁴⁷ Těmto velkolepě sochařsky pojatým kompozicím předcházely malířská díla, kde také mohl Kaňka hledat inspiraci. Ve Staré Boleslavi se jedná o sloupový oltář, který je nesen třemi sloupy po každé straně. Dva krajní jsou hladké a sloupy nejbližší k prostřednímu oknu jsou torčované z tmavšího dřeva. Sloupy jsou zakončeny zlacenými kompozitními hlavicemi. Na mohutné římsy jsou další hladké spíše pilíře, nad kterými je římsa rozdělená oknem a vše je zakončeno volutami.

Sochy byly zhotoveny v dílně Matyáše Bernarda Brauna⁴⁸, ale některé sochy vykazují přímo účast Brauna.⁴⁹ Brauna doporučil na zhotovení díla František Maxmilián Kaňka a staroboleslavský kanovník a farář v kostela Panny Marie Na louži v Praze Jan Neureuter.⁵⁰ Je možné, že Braun měl skicu od Petra Brandla nebo se jím pouze inspiroval.⁵¹ Většinou se jedná o práce Braunova tovaryše Řehoře Thenyho.⁵² Platby za oltář byly vypláceny v letech 1719-1725, ale sochy byly přivezeny z Prahy již v únoru 1721 a to na šesti vozech.⁵³ Oltář vysvětil roku 1723 světicí biskup pražský Josef Mayer a do oltáře byly vloženy ostatky sv. Maxima.⁵⁴

Emanuel Poche datoval sochy apoštolů shromážděných kolem prázdného hrobu až do 30.-40. let 18. století. Kartuše, která je na tumbě mu připadala jako rokoková a také sochy podle něj nedosahovaly ani kvalit Braunovi dílny.⁵⁵ S tímto závěrem nesouhlasí Ivo Kořán a odůvodňuje to Pocheho omylem identifikace kartuše. Z dálky mu mohla

---

stránce si jsou oltáře podobné. Břevnovský oltář je menší na výšku i na šířku, ale členěním na dvě etáže a orámováním třemi sloupy na každé straně jsou si podobné, jen staroboleslavský oltář působí odlehčeněji díky oknům tvořícím součást oltáře. O pár let mladší jsou oltáře v klášteře v Kladrubech od M.B. Brauna a v kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou od Ř. Thenyho, ale ty se svým provedením velmi odlišují.

⁴⁷ HORYNA 1988, 88

⁴⁸ Matyáš Bernard Braun (1684-1738) byl významný český barokní sochař a řezbář, který do Prahy přišel z Rakouska a prošel školením v Itálii. Často pracoval na zakázkách s architektem Františkem Maxmiliánem Kaňkou. Měl velkou sochařskou dílnu, ze které vzešli další sochaři. Jeho prvním dílem po příchodu do Čech bylo roku 1710 sousoší sv. Luitgardy pro Karlův most v Praze. Významná byla zakázka pro hraběte Františka Antonína Šporka na jeho panstvích Lysá nad Labem a Kuks. Jeho dílna dodala sochařskou výzdobu do mnoha pražských kostelů. - HOROVÁ 1995 — Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Praha 1995, 86

⁴⁹ Poprvé dílo připisal Braunovi až V.V. Štech ve své knize Sochaři pražského baroku z roku 1935, s. 17

⁵⁰ KOŘÁN 1999 — Ivo KOŘÁN: Braunové. Praha 1999, 89

⁵¹ KOŘÁN 1999, 89

⁵² Dějiny českého výtvarného umění II/2, 498

Řehoř Thény (1698-po 1750) byl sochařem a tovaryšem Matyáše Bernarda Brauna. Pracoval na hlavním oltáři kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou. Jeho sochy se vyznačují štíhlými postavami. - BLAŽIČEK 1958, 208-209

⁵³ BLAŽIČEK 1984, 26; KOŘÁN 1999, 92

⁵⁴ ZUMAN 1948, 55

⁵⁵ POCHE 1965, str. 33

kartuš připomínat rokaj, ale při bližším pohledu odpovídá tvaru mušle běžné pro 20. léta 18. století.⁵⁶ Takže celá sochařská výzdoba pochází z jedné doby.

Ústřední motiv Nanebevzetí je rozdělen oknem. Ve spodní části jsou apoštolové, kteří se udiveně sklání nad prázdným Mariiným hrobem a někteří již hledí směrem vzhůru jak je vynášena do nebe. Od hrobu odlétá velká andělská postava. Nad oknem je vynášena Panna Marie na oblacích andílky do nebe. Tam ji očekává Bůh Otec a Ježíš Kristus. Nad nimi je na kříži holubice Ducha Svatého. Kolem je ještě několik malých andělů. Sochy se směrem nahoru zmenšují, což dotváří iluzi prostorovosti. Celý výjev je doplněn sochami zemských patronů. Světci sice nejsou přímou součástí děje Nanebevzetí, ale svými pohyby, natočením a gesty se vztahují k ústřednímu námětu a tím obrací všechnu pozornost na něj. Ve spodní části na brankách, kterými se vstupuje za oltář jsou sochy sv. Václav⁵⁷ a sv. Ludmila. Sochy jsou v téměř nadživotní velikosti a mají rozevlátou draperii a celkově působí, že jsou v pohybu. Oba mají své typické atributy. Sv. Václav je ve zbroji, na hlavě má knížecí čapku a v ruce drží korouhev. Sv. Ludmila má kolem krku šátek a v ruce palmovou ratolest. Jejich pohledy směřují směrem k apoštolům a prázdnému hrobu. Přimo nad brankami jsou kartuše s reliéfy svatých Petrem a Pavlem. V horní části jsou svatí Kosma a Damián, kteří jsou oděni do rozevlátých plášťů s barety na hlavě a v ruce drží nádoby na léky, protože jeden byl lékař a druhý lékárník. V nejvyšší části jsou sochy andělů, kteří nesou velkou korunu.

Oltářní tumba byla zhotovena také podle návrhu Františka Maxmiliána Kaňky. Zhotovil ji roku 1722 kameník Domenico Antonio Rappa⁵⁸ z mramoru. Za tuto práci dostal také téhož roku zapláceno.⁵⁹

Původní tumba byla nahrazena roku 1764 novou zhotovenou z mramoru.⁶⁰ Na nový oltář byl přenesen tabernákl z původního oltáře, který byl zhotoven v roce 1707.⁶¹ Dnes je na oltářním stole umístěn stříbrný tabernákl z roku 1765.⁶² Tabernákl je dílem pražského zlatníka Jana Dominika Packenyho.⁶³

⁵⁶ KOŠNÁŘ 1999, 89

⁵⁷Tato socha se stala inspirací pro sochu sv. Václava z kostela sv. Bartoloměje v Bakově nad Jizerou, která se dnes nachází v depozitáři Biskupství litoměřického, od sochaře Josefa Jiřího Jelínka z let 1730-1735

⁵⁸ Domenico Antonio Rappa byl pražský kameník činný v 20.-30. letech 17. století. Často pracoval podle návrhů Františka Maxmiliána Kaňky a sochařské práce prováděl Matyáš Bernard Braun. Pracoval na kamenických pracech v kostele sv. Klimenta v Praze, menzu do zámecké kaple v Jindřichově Hradci nebo spolupracoval na náhrobku hraběte Leopolda Šlika ve svatovítské katedrále v Praze. VLČEK 2004, 537

⁵⁹ ZUMAN 1948, 59; VLČEK 2004, 537

⁶⁰ PODLAHA 1901, 79;

KOŠNÁŘ 1905 — JULIUS KOŠNÁŘ: STARÁ BOLESLAV A JEJÍ PAMÁTKY. PRAHA 1905, 33

⁶¹ ZUMAN 1948, 58

⁶² KOŠNÁŘ 1905, 33

⁶³ Dějiny českého výtvarného umění II/2, 823

Oltář byl nově vysvěcen roku 1766 pražským světícím biskupem Janem Ondřejem Kayserem.⁶⁴ Důvodem bylo porušení kamene, který byl původně posvěcen.

Nad tabernáklem je stříbrná skříňka. Ve skříňce se nacházel oltářík z ebenového dřeva, na který byl umístován reliéf Panny Marie Staroboleslavské. Zřejmě se nejedná o oltářík zhotoven na popud císařovny Eleonory, manželky Ferdinanda II. O tomto oltáříku existuje zápis v diariu staroboleslavského děkana Jiřího Bílka. Podle něj císařovna povolala umělce z Augspurku, kteří by dokázali ze slonoviny a stříbra zhotovit oltář.⁶⁵ Tento oltářík byl nahrazen v roce 1930 novým trůnem pro Palladium, který byl vytvořen podle návrhu profesora Pešana.⁶⁶

Na každé straně tabernáku je relikviář. Stříbrné kartušové rokokové relikviáře pochází z doby kolem roku 1770 od zlatníka Jakuba Ebnera.⁶⁷

V roce 1891 byla původní žlutá skleněná výplň v prostředním okně nahrazena vitráží. Stejně žluté sklo se nacházelo i v horním okně, ale bylo se stejném roce vyměněno za modré katedrální sklo a 20. března 1906 za sklo vzorkové.⁶⁸ Vitráž zpodobňuje Pannu Marii Staroboleslavskou orámovanou květinami. Kolem jsou polopostavy sv. Václava, sv. Ludmily, sv. Vojtěcha a sv. Prokopa.

3.2. Šternberské sanktuarium

Oltář se nachází v presbytáři na epištolní straně. Původně se na něm nacházelo Paladium, ale od roku 1778⁶⁹ je umístěno na hlavním oltáři. Důvod přestěhování byl ryze praktický, protože pro poutníky nebyl dostatečně přístupný. Oltář byl postaven na místě, kde stál původní kostelík. Kostelík byl postaven na místě, kde bylo podle legendy vyoráno Paládium a začleněn do nového kostela. V roce 1660 bylo rozhodnuto o jeho zbourání, ale poutníci to nesli velmi těžce.⁷⁰

Schránka je uzavřena stříbrnou prolamovanou mříží, která je 1,38m vysoká a 0,38m široká, kterou nechali zhotovit Šternberkové. Mřížka je uzamykatelná třemi zámky. Uprostřed je korunovaný Mariánský monogram, kolem kterého je osm šternberských hvězd. Pod každou je nápisová páska se jménem příslušníka rodu Šternberků: Marie Barbora, František Maxmilián, Ignác Karel, Václav Vojtěch, Jan Norbert, Marie

⁶⁴ SRDÍNKO 1880, 67; ZUMAN 1948, 60

⁶⁵ BOLESLAVSKÝ 1875, 20

⁶⁶ ŠPŮREK 1938, 36

⁶⁷ POCHE 1980, 405

⁶⁸ ZUMAN 1948, 59

⁶⁹ BOLESLAVSKÝ 1875, 21; KOŠNÁŘ 1905, 34

⁷⁰ JEŘÁBEK 1946, 71

Maxmiliána provdaná hraběnka Lažanská, František Ignác a Jan Adam. Ve spodní části se nachází alianční znak Šternberků a Kafků z Říčan kolem kterého je v pásce napsáno: „Franciscvs S.R.I. comes a Sternberg svpremvv regni bohemiae ivdex. Lvdmila Cath: Benig: com. a: Sternberg nata Bar. Kafkiana de Rzitzan. Mřížka byla podle dedikačního nápisu zhotovena z popudu zemského sudího hraběte Františka Karla ze Šternberka, v té době již zesnulého, a jeho manželky Ludmily Kateřiny Benigny Šternberkové, rozené Kafkové z Říčan. Pod znaky je ještě jeden latinský nápis: „Hane tibi domvs posvit domvs avrea portam tv nobis eachi Ianva Mater Eris. Je tam také umístěn rok zhotovení 1672 a znak malostranského zlatníka Marka Hrbka.⁷¹

Za mřížkou je stříbrný rám, na kterém je rok zhotovení 1673 a podle značky je od stejného autora jako mřížka. Spodní část rámu je novější z roku 1891⁷², kdy došlo k úpravě a do rámu byl umístěn obraz od Josefa Mathausera z roku 1892⁷³. Uvnitř bylo původně i stříbrné antependium, které bylo v roce 1806 odvedeno státu.⁷⁴

Ve spodní části je do mramoru vytesáno: „Tu Sternbergiades Virgo Maria rege“ „Ty, Panno Maria, řid' potomky Šternberků“. Nad oltářem je latinský nápis: „Hic Imago Thaumaturge exarata“ „Zde byl vyoran obraz Divotvorné Matky Boží“

Edikulový oltář byl zhotoven v letech 1727-28 z červeného mramoru a ve zdi je mramorová schránka.⁷⁵ V nástavci jsou pod korunou andělé, kteří drží mariánský monogram. Na oltář se dochovala smlouva z 16.září 1727.⁷⁶ Smlouvu uzavřel děkan Jan Frik s sochařem Ondřejem Krannerem, který dílo dodal v roce 1728. Anděle nově nechal postříbřit kanovník František Kořán v roce 1896 a práci provedl pozlacovač Kopáček.⁷⁷

Před mramorovým architekturou je dřevěný oltář, na který poutníci pokládali své dary i poté co bylo Palladium umístěno na hlavní oltář.

---

⁷¹ Dějiny českého výtvarného umění II/1 1989, 379

⁷² PODLAHA 1901, 86

⁷³ Věstník Staroboleslavský 7/1937, 44

⁷⁴ ZUMAN 1948, 61

⁷⁵ POCHE 1980, 405

⁷⁶ ZUMAN 1948, 60

⁷⁷ ZUMAN 1948, 61

3.3. Strop v presbytáři

Nástropní malby pochází od malíře Josefa Vojtěcha Hellicha⁷⁸ z let 1873-74, kdy byl vymalován celý interiér kostela malířem Ing. Řeřábkem⁷⁹. Byly namalovány do původních štukových rámců ze 30. let 17. století. Malby jsou rozděleny do čtyř pásů. Všechny obrazy jsou orámovány štukovou výzdobou. V pásu nejbližší hlavnímu oltáři pět polí. Uprostřed je Mariánský monogram kolem něhož je svatozář a na zbývajících polích jsou andělé nebo andílčí hlavičky na obláčkách. V dalším páse uprostřed je korunování Panny Marie Nejsvětější Trojicí. Po stranách je Panna Marie jak se zjevuje sv. Janu evangelistovi jako apokalyptická žena stojící na srpku měsíce, kolem ní je sluneční záře a navíc má kolem hlavy dvanáct hvězd. Na druhé straně je sv. Jan Nepomucký modlící se k Palladium země České, které je nesené andělem. V dalším páse uprostřed jsou andělé a kolem jsou sv. Václav a sv. Ludmila. V posledním páse na vítězném oblouku je pět polí s anděly a uprostřed velkou zářící hvězdou.

V roce 1930 v rámci výmalby kostela byly malby opraveny a přemalovány dělníky odborného restaurátora Majora.⁸⁰ Dnes jsou malby na mnoha místech poničeny a opadány.

3.4. Kazatelna

Kazatelna byla zřízena nákladem kapitulního děkana Jana Frika a dokončena roku 1743.⁸¹ Je dílem truhláře Václava Rösslera a sochaře Šimona Thallera⁸². Celá kazatelna je bohatě zlacena a sochy jsou natřeny na bílo se zlacenými prvky. Je zasazena mezi dva sloupy a tvoří polokruh. Z ikonografického hlediska kazatelna nijak nevybočuje a jsou na ní běžné motivy.

Na řečništi jsou tři pozlacené reliéfy. Postranní znázorňují sv. Jeronýma se lvem jak píše, opisuje evangelium a sv. Augustin s jeho atributy. Na větší prostřední kartuši jsou sv. Ambrož a sv. Řehoř Veliký. Všichni světcí se vznášejí na oblacích. Církevní otcové

---

⁷⁸ Josef Václav Hellich (1807-1880) byl malíř historických a náboženských obrazů a portrétista. Vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze a Vídní. Zpočátku se věnoval portrétní tvorbě a později hlavně oltářní malbě. Je autorem oltářních obrazů např. v kostele Panny Marie před Týnem v Praze, klášterním kostele ve Vyšším Brodě nebo v kostele Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici. Mezi jeho portréty patří portrét spisovatelky Boženy Němcové. - HOROVÁ 1995, 254

⁷⁹ ZUMAN 1948, 92

⁸⁰ ZUMAN 1948, 93

⁸¹ HORČICE 1859, 84; PODLAHA 1901, 105; KOŠNÁŘ 1905, 404; ŠPŮREK 1938, 37; POCHE 1980, 405;

⁸² Pražské záznamy o sochaři Šimonu Thallerovi pochází z let 1718-1744. Jeho díla jsou hodnocena jako méně zdařilá, ale je oceňována jeho dekorativnost. Pro kostel ve Staré Boleslavi zhotovil několik prací. Mezi jeho další díla patří výzdoba skříní na votivní dary ve Svatovítské katedrále na Pražském hradě u hrobu sv. Jana Nepomuckého. - BLAŽÍČEK 1958, 199

bývají na řečniště umístováni v návaznosti na čtyři evangelisty, protože oni jsou vykladači Písma svatého. Řečniště je dole zakončeno zlacenou růžicí a kolem je mnoho zlacených volut. Nad refiéfy je pruh červené sametové látky se střípci, který zřejmě nepochází z doby vzniku kazatelny, protože nápis Buď pozdraven Ježíš Kristus je česky.

Na stěně kazatelny jsou kartuše se sv. Janem Křtitelem a Ježíšem Kristem jako Dobrým pastýřem, který má kolem krku ovečku představující zbloudilou ovcí navracenou zpět do stáda. Pod baldachýnem je holubice Ducha svatého obklopená paprsky. Holubice Ducha svatého má kazateli připomínat, že to co káže nemá vycházet z něho, ale z Ducha svatého.

Všeobecně by se na stříškách kazatelen měla nacházet socha Ježíše Krista, Mojžíše s deskami desatera nebo světce jemuž je kostel zasvěcen. Na této kazatelně je na vrcholu stříšky Panna Marie s Ježíškem, které je kostel zasvěcen. Panna Marie má bohatě našasený šat a stojí na zlatém měsíci a Ježíšek má zdviženou ruku a žehná. U nohou má andílčí hlavičky. Ve spodní části jsou čtyři evangelisté se svými atributy. Mají otevřené knihy a píše evangelium.

Dnes se kazatelny ke kázání většinou nepoužívají, protože jejich funkce byla nahrazena na II. Vatikánském koncilu, který probíhal v letech 1962-1965, kázáním od ambonu. Není ale zakázáno z kazatelen kázat.

3.5. Oltář sv. Jana Nepomuckého

Na pravé straně u vítězného oblouku, naproti kazatelně, se nachází oltář sv. Jana Nepomuckého. Nechal ho vybudovat děkan Jan Frik a původně byl zasvěcen Umučení Páně. Oltář pochází z roku 1744 od sochaře Šimona Thallera.⁸³ Oltář je zakončen sochou sv. Josefa, který drží v náručí malého Ježíška držícího zlatou lilii. Socha sv. Josefa může zřejmě doplňovat sochu Panny Marie s Ježíškem na protější kazatelně. Kolem obrazu je mnoho malých andílků. Dva z nich drží baldachýn nebo draperii nad obrazem a další dva jsou na konzolách a ukazují na oltářní oltářní obraz. Oltář byl roku 1897 upraven a oltářní obraz nahrazen novým od Josefa Mathausera s tématem sv. Jana Nepomuckého. Tento obraz je v levém dolním rohu signován a datován. Nepomucký je oděn do kanovníckého roucha, má prst na ústech a v ruce drží palmovou ratolest. V pozadí je Mariánský chrám, což odkazuje na nepomucenskou legendu, kdy sv. Jan Nepomucký putoval v předvečer své smrti do Staré Boleslavi.

---

⁸³ POCHE 1980, 405

3.6. Boční kaple

V hlavní lodi se nachází šest kaplí. Jejich původní výzdoba byla poničena za třicetileté války a bylo nutné je nově vyzdobit a vybavit. Kaple byli fundovány významnými šlechtickými rody v 60., 70. a 90. letech 17. století. Šlechtické rody si v kaplích nezřizovali své rodové hrobky, jen Jáchym st. Slavata ve své závěti z roku 1631 projevil přání být v kostele pohřben.⁸⁴ Mít kapli ve Staroboleslavském kostele bylo spíše prestižní záležitostí. Při novém vybavování válkou zničených kaplí se této úlohy zhostili šlechtické rody, které nechali kaple vybavit již po dokončení výstavby kostela a navázali tak na rodovou tradici. Novým šlechtickým rodem byli zřejmě jen Morzinové, kteří byli nově příchozí šlechtou. S výjimkou Valdštejnské kaple je nad každou štukový alianční erb a pod všemi je kartuše s nápisem kdo nechal kapli vyzdobit a v jakém roce.

V každé kapli je na každé straně nika se dřevěnou raně barokní sochou světce natřenou na bílo se zlacenými prvky. U některých soch se nedá rozpoznat jakého světce představuje, protože chybí atributy. Kromě Černínské kaple se ve všech kaplích dochovaly původní štukové oltáře z doby nové výzdoby kaplí. Tyto oltáře jsou dílem Giovanniho Bartolomea Cometyho, který do Čech přišel z italské části Švýcarska a oltáře zhotovil v letech 1662-1674.⁸⁵ Od jiného autora, zřejmě neznámého, je štukový oltář ve Valdštejnské kapli, která je až z 90. let 17. století. V kaplích byli později umístěny zpodobněnice s výjimkou Černínské a Slavatovské kaple.

Zřejmě jediným pozůstatkem původní výzdoby kostela je štuková výzdoba stěn a klenb kaplí a stropu presbytáře. Tato výzdoba pochází z 30. let 17. století od italského umělce.⁸⁶ Tato štuková výzdoba se podobá štukové výzdobě Valdštejnského paláce v Praze. Je možné, že i fresky starozákonních žen ve Slavatovské kapli jsou původní, protože připomínají personifikace kontinentů v Astronomické chodbě Valdštejnského paláce. Ve štukových rámcích jsou fresky, které se svými náměty vztahují k jednomu tématu. Na každé straně nad nikou je čtvercová freska. Na klenbě je sedm obdélníkových polí. Čtyři směrem k oknu a tři směrem k hlavní lodi.

Kaple na levé severní straně směrem k oltáři jsou: Berkovská, Lažanská a Černínská. Na pravé straně směrem k oltáři to jsou: Morzinská, Valdštejnská a Slavatovská kaple.

⁸⁴ VÁCHA 2010 — ŠTĚPÁN VÁCHA: Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. In: Umění LVIII, 2010, 17-41, 22

⁸⁵ BLAŽÍČEK 1958, 80

⁸⁶ VÁCHA 2010, 23

3.6.1. Berkovská kaple

Kaple podle nápisu pod dvojnáskem vznikla roku 1673. Alianční znak patří Františkovi Antonínovi Berkovi z Dubé a jeho manželce Aloisii Ludovice Anně de Montecuccoli.

Oltář je štukový sloupový. Je tvořen pilastrem mezi dvěma hladkými sloupy na každé straně, které jsou zakončeny kompozitní hlavicí. Sloupy vynášejí kladí s dvojitým vystupujícím frontem rozděleným klenákem. Na frontonu stojí dvě světice. Na pravé straně je sv. Ludmila s šátkem kolem krku a knihou a na levé světici držící knihu a na hlavě má korunu, ale je bez jiného bližšího atributu.

Na oltáři je obraz Očišťování Panny Marie od římského malíře Francesca Cozzy z roku 1672.⁸⁷ Obraz je signován: F.^{CO} COZZA F.1672. Obraz je laděn do světlých barev s převažující modrou. Znárodnuje scény, kdy Panna Marie se sv. Josef přinesou malého Ježíše do chrámu a jsou za něj obětován párek holubiček. Vše je zasazeno do sloupové architektury nad kterou je nebe s malými andílky a andílčími hlavičkami. Hrabě Berka z Dubé zřejmě vnímal vybavení této kaple jako velmi prestižní zakázku, když nechal oltářní obraz namalovat od italského umělce a z Itálie dovést do Čech.

Sochy na oltáři představují sv. Jana Křtitele a muže v řádovém rouchu, zřejmě sv. Františka z Assisi. V nikách jsou sochy sv. Zikmunda a sv. Václava.

Autor fresek není znám. Fresky představují scény ze života Panny Marie nebo s k ní váží. Na levé zdi je Sen sv. Josefa, které mu se zjeví archanděl Gabriel, protože pochybuje o početí Panny Marie.⁸⁸ Na protější zdi je Zasnoubení Panny Marie se sv. Josefem, toto zasnoubení provádí kněz v chrámu v Jeruzalémě. Josef navléká Panně Marii prsten a v druhé ruce má hůl.⁸⁹ Směrem k lodi jsou tři velká pole a na nich je zleva Zvěstování Panně Marii.⁹⁰ Toto Zvěstování není zobrazeno typicky, protože anděl sděluje Panně Marii, že počne a ona již drží Ježíška v náručí. Uprostřed je Korunování Panny Marie.⁹¹ Bůh Otec a Ježíš Kristus korunují Pannu Marii, nad korunou se vznášejí holubice Ducha svatého a všichni sedí na oblacích. Vpravo je Navštívení Panny Marie, na kterém Alžběta pokleká před Pannou Marii a z otevřeného nebe na vše shlíží anděl.⁹² V menších polích je zleva Panna Marie

⁸⁷ VÁCHA 2010, 28

⁸⁸ HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991, 204

⁸⁹ Zobrazení této scény vychází z Protoevangeliá a hlavně Zlaté legendy z 13. století. Hůl upomíná na událost jak byl sv. Josef vybrán jako manžel Panny Marie.

⁹⁰ HALL 1991, 505-507;

ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006, 316-320

⁹¹ HALL 1991, 227

⁹² Tuto událost popisuje Lukášovo evangelium.

adorující narozeného Ježíše. Výjev je zasazen do domu a průhledem je vidět hornatá krajina. Další je Dvanáctiletý Ježíš mezi učenci, který sděluje Panně Marii a sv. Josefovi, že ho nemuseli hledat a strachovat se, protože on byl u Otce.⁹³ Následující výjev zřejmě znázorňuje Obřezání Páně, protože výjev je zasazen do chrámu a Ježíše drží dva kněží.⁹⁴ Na posledním poli je Klanění Tří králů.⁹⁵

3.6.2. Lažanská kaple

Kapli dal zřídil roku 1674 Karel Maxmilián Lažanský, jemuž patří i erb nad kaplí. Další erby patří první a druhé manželce Karla Maxmiliána Marii Maxmiliáně ze Šternberka a Anně Alžbětě Spadko ze Spankau. Nápis dal kaplí u erbů prozrazuje, že kaple byla zřízena z odkazu Ester Mitrovské rozené Lažanské z Bukové: Esther Lažansko. Mitrowski Pie testavit et ff contages 1674. Car. Maximil. com. Lažanski de Bvkowe. Mar. Maximil. nata com de Sternberg ana Elisab. Bar. de Spandko.

Štukový oltář je tvořen hladkými sloupy s kompozitními hlavicemi a je bohatě zlacen. Na vrcholu sedí dva putti s nápisovými páskami s latinským textem. Sochy představují světice. Pravá světice v poutnickém rouchu s holí by mohla být sv. Brigita Švédská a protější socha císařovny zřejmě představuje sv. Helenu, ale světici chybí palec, který mohl držet atribut.

Oltářní obraz Uvedení Panny Marie do chrámu od Karla Škréty⁹⁶ je z roku 1674.⁹⁷ Karlu Škrétovi obraz poprvé připsal Rudolf Kuchyňka.⁹⁸ Jaroslav Neumann se domníval že je jedná o práci otce a syna Škrétových.⁹⁹ Neumann na obraze spatřoval kryptoportréty Karla Škréty st., jeho manželky a Karla Škréty ml. Podle nově prozkoumaných archivních záznamů byl Karel Škréta ml. v době vzniku obrazu na cestách v zahraničí a to v letech 1673-1675¹⁰⁰. Jedná se o netradiční zobrazení tohoto námětu, protože Panna Marie v té době měla být třináctileté dítě, ale zde je znázorněna jako téměř dospělá žena. Kráčí po schodech, kněz ji žehná a kolem je mnoho postav. Vše je zasazeno do architektury a v průhledu za draperií, kterou drží andělé jsou

⁹³ HALL 1991, 125

⁹⁴ HALL 1991, 308-309

⁹⁵ ROYT 2006, 110-113

⁹⁶ Karel Škréta (1610?-1674) jeden z nejvýznamnějších barokních malířů v Čechách. V mládí se seznámil s rudolfínskou malbou. V mládí cestoval do Itálie, kde navštívil nejvýznamnější umělecká centra. Je autorem mnoha oltářních obrazů a podobizen. Mezi jeho práce patří Svatováclavský cyklus pro Zderazský klášter, hlavní oltář Nanebevzetí Panny Marie v kostele Panny Marie před Týnem nebo oltářní obrazy v biskupském kostele v Litoměřicích. - HOROVÁ 1995, 830

⁹⁷ VÁCHA 2010, 28

⁹⁸ STOLÁROVÁ/VLNAS 2010 — LENKA STOLÁROVÁ/ VÍT VLNAS (ED): Karel Škréta. His work and his era. Praha 2010, 436

⁹⁹ NEUMANN 2000 — Jaroslav NEUMANN: Škrétové. Praha 2000, 135

¹⁰⁰ STOLÁROVÁ/VLNAS 2010, 436

chrámové dveře. Jaromír Neumann se domníval, že se Škréta pro tento obraz inspiroval v římském kostele Santa Maria in Vallicella obrazem stejného námětu, jenž namaloval Federico Barocci. Škréta mohl obraz vidět při svém pobytu v Římě a kompozičně jsou si obrazy velmi podobné, jen ústřední postavy jsou stranově obráceny.

Na oltářní menze se od roku 1934 nachází socha Srdce Páně od Čeňka Vosmíka.¹⁰¹ V nikách jsou sochy sv. Karla Boromejského a světce v biskupském rouchu stojícím na uťaté hlavě.

Na nástropních freskách jsou zjevení a milosti, kterých se dostalo některým řádovým světcům. U všech se nedá s jistotou určit o jakého se jedná. Na zdi můžeme vidět sv. Dominika a sv. Kateřinu Sienskou jak dostávají od Panny Marie a Ježíška růženec.¹⁰² Na protější zdi jsou dva muži v bílém řádovém rouchu, jeden klečí a druhý dostává od Panny Marie prsten, což může symbolizovat zasnoubení s Kristem a vstup do řádu. Mužem, který dostává prsten by mohl být cisterciák sv. Robert z Molesme.¹⁰³ Na velké poli zprava je sv. Ignác z Loyoli jak dostává od Panny Marie řádové stanovy. Uprostřed je žehnající Panna Marie, putii přinášející berlu, mitru a věnec růží a pod nimi je několik osob. Vlevo je sv. Terezie z Avily v karmelitánské řádové roucho a za ní stojí sv. Josef, ke kterému se modlívala, a Panna Marie držící Ježíška jí dává na krk řetízek.¹⁰⁴ Toto zobrazení vychází z vidění, které měla a napsala o něm. Sv. Josef jí dal bílý plášť a zlatý řetízek s křížkem jako symbol schválení jejího záměru založit klášter.¹⁰⁵ V malých polích zleva je sv. Antonín Paduánský, kterému Panna Marie podává malého Ježíška. Dále jsou dvě pole se světci, kteří přijímají bílé řádové roucho. Prvním by mohl být cisterciák sv. Alberich nebo zakladatel premonstrátského řádu sv. Norbert, protože oba bývají zobrazováni jak dostávají od Panny Marie bílý řádový oděv.¹⁰⁶ Muž přijímající od Panny Marie škapulír by mohl být cisterciák sv. Štěpán Harding.¹⁰⁷ V posledním poli je světec v černém řádovém rouchu, kterému se zjevuje Panna Marie s Ježíškem, sv. Barbora a sv. Kateřina.

---

¹⁰¹ ŠPŮREK 1938, 37

¹⁰² HALL 1991, 336

¹⁰³ DAVID 2013 — Martin DAVID: Kopie milostného obrazu Panny Marie Svatokupecké v barokním sochařství (bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci). Olomouc 2013, 23

¹⁰⁴ HALL 1991, 441

¹⁰⁵ HALL 1991, 441

¹⁰⁶ DAVID 2013, 23

¹⁰⁷ DAVID 2013, 23

3.6.3. Černínská kaple

Alianční erb, ovinutý řádem zlatého rouna, nad kaplí patří hraběti Humprechtu Janu Černínovi a jeho manželce Dianě Marii Ippoliti di Gazoldo. Podle nápisu pod erby výzdoba kaple pochází z roku 1664: HVB: COM. CZERNIN DIANA CO CER. MARCHSA: HYPPOLITI 1664. Později bylo v kapli pohřbeno v cínové cistě srdce hraběte Černína, které bylo pod podlahou nalezeno v roce 1940 a umístěno do zdi kaple.¹⁰⁸

Původní štukový oltář byl nahrazen v roce 1744 nahrazen pozdně barokním oltářem.¹⁰⁹ Oltář byl nahrazen novým v rámci uprav kaple. Stejně jako v protější Slavatovské kapli byl v roce proražen nový vchod do kostela.¹¹⁰ Současný oltář zhotovil truhlář Josef Abt z Nového Města pražského a sochař Šimon Thaller.¹¹¹ Jedná se o rámový oltář, který je nesen dvěma anděly a dole jsou sv. Kateřina a sv. Barbora. Vedle obrazu v nástavci jsou sochy sv. Máří Magdaleny a sv. Doroty.

Obrazy byly na nově zřízený oltář umístěny původní. Jedná se o obraz Zvěstování Panny Marie¹¹². Archanděl Gabriel, nesoucí lilii, zvěstuje Panně Marii, že počne z Ducha svatého, jehož symbol holubice se vznáší nad jejich hlavami. V závěru v otevřeném nebi je Bůh Otec se zeměkoulí a vše je doplněno poletujícími putti. V nástavci je Adam a Eva u stromu poznání. Nástrovní fresky jsou dílem Jana Bedřicha Hesse. Autorství fresek bylo zjištěno na základě korespondence mezi Hessem a hrabětem Černínem. Jan Bedřich Hesse je s největší pravděpodobností i autorem oltářních obrazů a jednalo by se o jeho jediný dochovaný obraz.¹¹³

Nástrovní fresky zobrazují některé invokace loretánské litanie a na každém výjevu je Panna Marie Staroboleslavská. Jednotlivé výjevy jsou latinsky popsány co představují. Jsou to invokace: Věži Davidova, Dome zlatý, Archo úmluvy, Trůne moudrosti, Útočiště hříšníků, Královno všech svatých, Utěšitelko zarmoucených, Pomocnice křesťanů, Uzdravení nemocných. Je možné, že fresky na bočních stěnách mohou pocházet až z pozdější doby. Na výjevu na levé straně je zobrazen kostel, který vzhledem odpovídá Mariánskému kostele, ale tuto podobu kostel získal až přestavbou v letech 1736-37. V té době byla upravena a zvětšena okna na průčelí a osazeny čtyři horní sochy, které jsou na fresce zřetelně vidět.

¹⁰⁸ Věstník Staroboleslavský 1/1941, 3

¹⁰⁹ ZUMAN 1948, 91; POCHE 1980, 404; VÁCHA 2010, 25

¹¹⁰ ŠPŮREK 1938, 36

¹¹¹ ZUMAN 1948, 91; VÁCHA 2010, 25

¹¹² HALL 1991, 505-507

¹¹³ VÁCHA 2010, 25

V nice na pravé straně je socha sv. Josefa držícího Ježíška a v prázdné ruce mohl držet lilii. V levé nice je socha sv. Jáchyma.

Dne 31. května 1942 byl v kapli vysvěcen nový oltář Pražského Jezulátka. Jezulátko je vyrobeno ze dřeva a je umístěno do kříšťálové skříňky, kolem je umělí mramor. Oltář zhotovila firma Břetislava Kafky z Červeného Kostelce.¹¹⁴

3.6.4. Slavatovská kaple

Podle nápisu byla kaple zřízena roku 1668 Ferdinandem Slavatou: Ferdinandvs com: Slavata Maria Renata com. Slavat. De Nachod 1668. Původní štukový oltář byla upraven v rámci vybudování nového vstupu do kostela stejně jako v protější Černínské kapli. Oltářní menza byla odtažena od zdi, ale jiné úpravy zřejmě neproběhly. Oltář se svým členěním podobá oltáři v Berkovské kapli, ale je zakončen nástavcovým obrazem, nad kterým je trojúhelníkový štít.

Původně se na oltáři nacházel oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie, jehož kvality dokazuje obraz v nástavci s Nejsvětější Trojicí. Je zvláštní, že se v kostele ve stejnou dobu nacházeli dva oltáře stejného patrocina, ale bylo tomu tak, i když byl hlavní oltář zasvěcen Zvěstování Panně Marii. Tento obraz byl v roce 1877 nahrazen novým a darován do Bosny.¹¹⁵ Nový obraz je od malíře Josefa Hellicha a představuje Klanění tří králů.

Na oltářní menze je umístěn novější obraz, zřejmě ze 40. let 20. století, znázorňující Pannu Marii s Ježíškem jak daruje růženec sv. Dominikovi. Po stranách oltáře jsou sochy světic. Mohlo by se jedna o sv. Máří Magdalenu a sv. Rozálii, která by v prázdné ruce držela kříž.

Sochy v nikách představují sv. Šebestiána a sv. Václava.¹¹⁶ V pravé zdi v cínové schránce jsou ostatky děkana Dionysia Erasma Kriega, které byly podle nápisu na mramorové desce nad nimi do kaple přeneseny v roce 1943 z původního hrobu za kostelem. Na levém pilíři kaple je rokokový obraz jezuitského světce.¹¹⁷ Obraz má bohatě vyřezávaný zlacený rám a podle výjevu by se mohlo jednat o sv. Aloise Gonzagu, protože je jedná o mladého téměř chlapce s otevřenou knihou a lilii a za tím je krucifix. Nad obrazem sv. Aloise Gonzagy je menší obraz sv. Jana Nepomuka Neumanna z doby

¹¹⁴ Věstník Staroboleslavský 4/1942, 44

¹¹⁵ SRDÍNKO 1880, 71

¹¹⁶ POCHE 1980, 406

¹¹⁷ POCHE 1980, 406

kdy redemptoristé, ke kterým patřil, působili ve Staré Boleslavi, tedy z 1. poloviny 20. století.

Nástrovní fresky zachycuje biblické ženy jako předobrazy Panny Marie. Fresky jsou latinsky popsány jmény žen, které představují a označením části bible, kde se o nich hovoří. V prvním větším poli zleva je Ester. Ester má symbolizovat moudrost a statečnost Panny Marie a může být i předobrazem Panny Marie jako přímlyvkyně u posledního soudu, protože Ester prosila krále o svobodu a ušetření Židů před vyhlazením v perské říši.¹¹⁸ Uprostřed je Batšeba, která byla manželkou krále Davida a matkou krále Šalamouna. Šalamoun své matce dal postavit trůn vedle svého, stejně jako Kristus posadil svou matku Marii na nebeský trůn a korunoval ji.¹¹⁹ V pravém velkém poli je Abigail, která jako prostřednice utišila hněv Davidův a Panna Marie jako prostřednice utěšuje hněv Boží.¹²⁰ V prvním malém poli zleva je Rebeka, která je předobrazem pro Pannu Marii, protože byla ochotná plnit vůli Boží stejně jako později Panna Marie.¹²¹ Další je Jael, která zabila spícího vojevůdce Siseru, když mu prorazila hřebíkem hlavu. Jael se tak stala předobrazem ctnosti Panny Marie.¹²² Dále následuje Judita držící hlavu Holoferna jako předobraz statečnosti Panny Marie, která vítězí nad hadem nebo d'áblem.¹²³ Poslední je Rachel, která má být předobrazem chudoby Panny Marie.¹²⁴ Fresky na zdech představují Pannu Marii jako královnu andělů a královnu patriarchů.

3.6.5. Valdštejnská kaple

Tato kaple jako jediná nemá jednoho fundátora, ale fundace má kolektivní charakter jak dokládá nápis pod Valdštejnským erbem nad kaplí: Sac. Waldstein. Jednotlivé erby Valdštejnů jsou umístěny na predele oltáře. Mezi nimi je zprava erb arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna¹²⁵ hlavního iniciátora vzniku kaple a vedle něj erb Františka Augusta z Valdštejna, který byl komendátorem johanitského řádu ve Vídni¹²⁶ Kaple byla vysvěcena arcibiskupem z Valdštejna ve stejný den jako hlavní oltář jak dokládá nápis na desce v presbytáři, tedy 21. května 1690 a byly do něho vloženy ostatky sv. Benigna a Theodora.

¹¹⁸ HALL 1991, 131; ROYT 2006, 76

¹¹⁹ HALL 1991, 433

¹²⁰ ROYT 2006, 69

¹²¹ ROYT 2006, 84

¹²² ROYT 2006, 85

¹²³ ROYT 2006, 107

¹²⁴ ROYT 2006, 86

¹²⁵ VÁCHA 2010, 30

¹²⁶ VÁCHA 2010, 31

Na portálovém oltáři je obraz Narození Panny Marie a v nástavci obraz Boha Otce od neznámého autora. Celý výjev hlavního obrazu je zasazen do sloupové architektury v pozadí s krajinou a nahoře je průhled do nebe s andílky. Celý výjev je laděn do tmavších barem a vyniká tak sv. Anna oděná do červeného šatu, která drží Pannu Marii a také z otevřeného nebe klesá jasné světlo. Oltářní architektura je tvořena dvěma sloupy s kompozitními hlavicemi. Nad rámem obrazu je kartuše s pozlacenou holubicí Ducha svatého. Kolem oltáře je několik putti s vavřínovými věnci na hlavě. Oltář je zakončen sochou krále Davida hrajícího na harfu. Levá socha na oltáři by mohla představovat Simeona jak drží malého Ježíška. Protější světec je zahalen do pláště a v ruce drží svitek.

Na oltářní menze je obraz Panny Marie Ustavičné Pomoci, který v červnu 1932 nahradil původní obraz Růžencové Panny Marie.¹²⁷ V nikách jsou sochy sv. Metoděje s Palladie a sv. Ludmily.

Nástrovní fresky jsou dílem Jana Kryštofa Lišky a jedná se o jeho nejstarší freskovou práci.¹²⁸ Starozákonní náměty se vztahují k Panně Marii a většina vyobrazení se vztahuje k přirovnáním známým z biblických a hymnických textů. Každá freska je opatřena textem co představuje, ale tyto texty jsou na některých míst nečitelné. Na levé zdi je Panna Maria přirovnána k mraku a v tomto mraku je její jméno. Na protější straně je muž, který zvedá snad náhrobní kámen a stojí u něj žena a ovce. V prvním velkém poli zleva je Jákobův žebřík. Dalším přirovnáním je Noemova archa nad, kterou se vznáší holubice. V posledním poli je Abrahám obětující Izáka a nad nimi je anděl držící hvězdu. V malých polích je zleva vyobrazení mužské postavy, zřejmě Boha, která drží džbán a vylévá z něj vodu na zem. Tato freska by možná mohla symbolizovat stvoření světa. Následuje freska s vyhnáním Adama a Evy z ráje a Panna Marie je také označována novou Evou a ježíš novým Adamem. Další výjev je přirovnání Panny Marie k chrámu. Poslední výjev přirovnává Pannu Marii k duze.

---

¹²⁷ ŠPŮREK 1938, 37

¹²⁸ VÁCHA 2010, 31

3.6.6. Morzinská kaple

Kaple je v literatuře někdy nesprávně označována jako Martinická kaple.¹²⁹ Zřejmě to mohl zapříčiň nápis nad kaplí, který se skládá jen z počátečních písmen jen donátorů: P.G.V.M.-E.M.G.H.V.H. 1662. Písmena zkracují jména Pavla Morzina a jeho manželky Alžběty Marie, rozená Hrzánové z Harasova.¹³⁰ Tato kaple byla dokončena jako první a rod Morzinů se jako fundátor objevil v kostele nově.

Oltář je portálový štukový s obrazem Holubice Ducha svatého obklopené andílky v nástavci. Na hlavním obraze je Immaculata. Obraz je dílem Antonína Stevense ze Steinfelsu¹³¹ a předlohou mohla být rytina podle Petera Paula Rubense.¹³² U Stevense by se nejednalo o nic neobvyklého, protože často tvořil podle grafických předloh. Obraz byl Antonínu Stevensovi připsán na základě srovnání s jeho dalšími díly až v rámci zkoumání pro připravovanou výstavu o Karlu Škrétovi v roce 2010, kdy došlo také k restaurování tohoto obrazu.¹³³

Oltář je tvořen čtyřmi sloupy s kompozitními hlavicemi. Na kladí s andílčími hlavičkami sedí dvě mužské postav držící desky s latinskými verši ze Starého zákona. Pravý muž má desku s verši z Písňe písní 4,7 „Celá jsi krásná, láska má, jsi dokonalá, bez vady“. Levá deska nese verš z Izaiáše 11,1 „Z Jišajova pařezu vyrazí proutek“. Sochy na oltáři patří sv. Antonínovi z Padovy a sv. Františkovi z Pauly. V nikách jsou sochy sv. Petra a sv. Pavla.

Nástrovní fresky jsou od neznámého autora a znázorňují milostné mariánské sochy a obrazy. Každá freska je latinsky popsána jakou sochu nebo obraz představuje. Na zdech je Madona Tuřanská a Pieta z Krupky. Nástrovní fresky představují Pannu Marii Montseratskou, Pannu Marii Loretánskou, Madonu z Altöttingu, Madonu Vartenskou z dnešního polského Bardo, Pannu Marii Pasovskou, Pannu Marii z Neukirchen beim Heiligen Blut a Pannu Marii Svatohorskou.

¹²⁹ PODLAHA 1901, 106; ROYT/STEHLÍKOVÁ/ŠTĚPÁNEK 1995, 8

¹³⁰ VÁCHA 2010, 25

¹³¹ Malíř Antonín Stevens ze Steinfelsu (1618-1672) byl synem rudolfinského krajináře z Nizozemí. Byl autorem mnoha oltářních pláten a často pracoval podle grafických předloh. Mezi jeho práce patří oltář v kostele Panny Marie před Týnem v Praze nebo oltář v kostele sv. Tomáše v Praze na Malé Straně. - BLAŽÍČEK 1971 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK: Umění baroku v Čechách. Praha 1971, 13

¹³² VÁCHA 2010, 25

¹³³ STOLÁROVÁ/VLNAS 2010, 462

3.6.7. Donátoři

Co se týče Staroboleslavské kostela bylo vybavování kaplí pro šlechtice prestižní záležitostí, ale určitě to byl i výraz jejich zbožnosti. Některé rodiny se o svou kapli starali po celé generace. Například u Černínské kaple došlo k vybavování příslušníky rodu ještě ve 20. století. Mezi donátory byly přední šlechtické rody Českého království a netýkalo se to jen kaplí, ale výzdoby celého kostela a potažmo budování kaplí Svaté cesty¹³⁴.

Berkové z Dubé měli kapli v kostele již od roku 1628 a nechal ji zřídit Jindřich Volf Berka z Dubé. V jeho dílo pokračoval jeho syn a zároveň poslední příslušník rodu František Maxmilián. Hrabě František Maxmilián Berka z Dubé byl velkým mecenášem sakrálního umění.¹³⁵ Platil také čtyřicátouprvní kapli Svaté cesty s Pannou Marií Vartskou.

Karel Maxmilián Laženský fundací kaple plnil polední vůle své příbuzné Ester Lažanské. Rod Lažanských byl dlouho téměř bezvýznamný až Otec Karla Maxmiliána Ferdinand Rudolf byl povýšen na říšského hraběte. Ve stejné době jako byla dokončena výzdoba kaple Karel Maxmilián také platil čtvrté zastavení Svaté cesty z Pannou Marií Budějovickou.

Hrabě Humprecht Černín z Chudenic si nechal kapli vyzdobit po svém návratu z Benátek, kde působil jako velvyslanec. Humprecht Černín si místa zřejmě velmi považoval, protože v kapli bylo pohřbeno jeho srdce. O deset let později, než byla vyzdobena kaple, platil hrabě Černín třicátoupatou kapličku svaté cesty, kde je vyobrazení Panny Marie uctívané v Seči.¹³⁶

Slavatové se o kapli starali již od založení kostela. Jáchym starší Slavata finančně přispěli již na jeho dostavbu v době po vypuknutí stavovského povstání a po své smrti v roce 1631 si přál být v kostele pohřben. V jeho díle pokračoval jeho synovec Ferdinand Slavata.

Již Adam mladší z Valdštejna nechal roku 1637 vyzdobit kapli.¹³⁷ V roce 1690 jeho čtyři vnuci společně financovali výzdobu kaple, která byla od konce třicetileté války poničená. S největší pravděpodobností byl fundátorem jen arcibiskup Jan Bedřich,

¹³⁴ Svatá cesta vedla z Prahy do Staré Boleslavi. Byl to soubor 44 kapliček, které byly od sebe na vzdálenost délky Karlova mostu a vedly cestou, kterou bylo vezeno tělo sv. Václava ze Staré Boleslavi do Prahy. V každé kapli je zobrazen výjev ze života sv. Václava, milostná mariánská socha nebo obraz a jedna invokace loretské litanie. Svatá cesta byla vystavěna v roce 1674

¹³⁵ Fundoval několik oltářních obrazů, nechal vystavět kostel v Jablonném v Podještění a ve stejné době jako byla vybavována kaple ve Staré Boleslavi platil kapli Obětování Panny Marie na svaté Hoře.

¹³⁶ KRENNER-KARLŠTEJNSKÝ 1939 — VILÉM VÁCLAV KRENNER-KARLŠTEJNSKÝ: SVATÁ CESTA Z PRAHY DO STARÉ BOLESLAVI. STARÁ BOLESLAV 1939, 12

¹³⁷ VÁCHA 2010, 30

protože v době stavby kaple byli tři z jeho čtyř bratří již po smrti. Zbývající dva erby by mohli patřit Albrechtu Leopoldovi, který byl duchovním a patřil by mu erb v kartuši a druhý by patřil Ferdinandu Arnoštovi. Oba tyto členové rodu Valdštejnů zemřeli v roce 1656.¹³⁸ Na predele oltáře jsou čtyři erby, z nich jsou v literatuře výslovně zmíněny dva.¹³⁹ O něco dříve fundovali Valdštejnové pět kaplí Svaté cesty a někteří z nich později přímo kapli v kostele. Arnošt z Valdštejna desátou s Pannou Marií Kladskou, Karel z Valdštejna jedenáctou s Pannou Marií z Hejndorfu, arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna dvacátou s Pannou Marií z Horního Gürgenthalu, Jan z Valdštejna třicátou třetí kapli s vyobrazením Panny Marie Římovské a František Augustin z Valdštejna čtyřicátou druhou s Pannou Marií uctívanou na Vyšehradě.

Pro hraběte Pavla Morzina šlo o velmi prestižní záležitost, jak se rod, který byl v Čechách nový, chtěl uvést. Morzinové se hrabaty stali teprve v roce 1637, kdy Rudolf Morzin, bratr Pavla Morzina, dostal tento titul za služby v císařské armádě.¹⁴⁰ Mezi českou šlechtou se chtěli dostat sňatky s českými šlechtičkami ze starobylých rodů Vřesovců z Vřesovic a Hrzánů z Harasova. Fundování kaple ve Staré Boleslavi mohlo být vnímáno jako společenská legitimizace.

Šternberkové sice nemají boční kapli, ale jejich fundace menšího oltáře pro Paladium v presbytáři je také důležitou. Oltář nechala zřídil Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberku, rozená Kafková z Říčana, a podle nápisu na mřížce spolu se svým mužem Františkem Karlem ze Šternberka, který byl v době zhotovení již po smrti.¹⁴¹ Balbín v souvislosti s oltářem zmiňuje Vratislava ze Šternberka, ale o něm není na nápisu zmínka.¹⁴² Šternberkové fundovali pět kaplí svaté cesty a mezi nimi byly i synové Františka Karla a Ludmily Kateřiny ze Šternberka. Jan Norbert ze Šternberka fundoval třetí kapli s Pannou Marií bechyňskou, Ignác ze Šternberka devátou s Pannou Marií z Jičína, Vratislav ze Šternberka dvacátou sedmou kapli s Pannou Marií plzeňskou, Jaroslav ze Šternberka třicátou druhou s Pannou Marií z Rokycan a Václav ze Šternberka kapli s Pannou Marií zv. Šternberskou.

---

¹³⁸ HRBEK 2013 — JIŘÍ HRBEK: Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740. Praha 2013, 766

¹³⁹ VÁCHA 2010, 30

¹⁴⁰ VÁCHA 2010, 25

¹⁴¹ Zemřel v roce 1648

¹⁴² VÁCHA 2010, 31

3.6.8. Mariánská ikonografie

Kostel má jednotný ikonografický a teologický program. Vše se vztahuje k mariánskému zasvěcení kostela. Kaple jsou zasvěceny velkým mariánským svátkům, mezi kterými chybí jen Navštívení Panny Marie. I nástropní fresky souvisí s Pannou Marií, potažmo Staroboleslavským Paládiem. Jednotné ikonografické výzdoby kostelů se začaly objevovat po tridentském koncilu v Římě a tím prvním byl kostel Santa Maria in Vallicella s tajemstvími Panny Marie.¹⁴³

Panna Marie byla zobrazována již od počátku církve a její zobrazování v průběhu staletí prošlo změnami. Mariánská ikonografie a náměty vychází krátkých příběhu v evangeliích. Panna Marie je symbolem mateřství a čistoty. Barokní doba rozšiřovala již známou mariánskou ikonografii a nejčastěji bylo zobrazováno Neposkvrněné početí Panny Marie, tedy Immaculata. Pražský arcibiskup Zdeněk Berka z Dubé v roce 1605 přikázal, aby na každém kostele byla socha nebo obraz Panny Marie.¹⁴⁴ V 16.-18. století byly velmi rozšířeny milostné sochy a úcta k nim, ale tyto sochy byly většinou středověkého původu a nejčastěji představovaly Pannu Marii a Ježíškem v náručí nebo pietu. Časté je také zobrazení Panny Marie obklopené světci nebo jak se jim zjevuje ve snu a něčím je obdarovává, jak je možné vidět v Lažanské kapli.

Svátek Očišťování Panny Marie se připomínal 2. února a slaví se 40 dní po narození Ježíše. V roce 1969¹⁴⁵ v rámci Druhého vatikánského koncilu byl přejmenován na Obětování Páně v chrámu a byl zdůrazněn jeho christologický charakter. Tuto událost popisuje Lukášovo evangelium 2,22-39. Jednalo se o židovský rituál, který měl být proveden 40 dní po narození syna nebo 80 dní po narození děvčete. Panna Marie bylo po narození dítěte nečistá a bylo nutné, aby byla rituálně očištěna a přinesla zástupnou oběť za prvorozeného syna, která byla v podobě páru hrdliček. Lidově se tomuto svátku také říká Hromnice, protože se světili svíčky, které měly chránit domácnosti před hromy.

O uvedení Panny Marie do chrámu se zmiňuje apokryfní Jakubovo evangelium a pozdější Pseudo-Matoušovo evangelium. K této události došlo, když byly Marii tři roky. Její rodiče Jáchym a Anna ji zavedli do chrámu, aby byla zasvěcena Bohu jak slíbili. Po příchodu do chrámu Marii kněz objal, požehnal jí a posadil na tři stupeň

---

¹⁴³ VÁCHA 2010, 32

¹⁴⁴ ROYT 2000 — Jan ROYT: Zahrada mariánská. Sušice 2000, 32

¹⁴⁵ ADAM 1997 — Adolf ADAM: Liturgický rok. Praha 1997, 147

oltáře. Marie potom zůstala v chrámu a jídlo co dostávala od kněží rozdávala chudým a byla vídána jak rozmlouvá s anděli. Svátek se připomíná 21. listopadu.¹⁴⁶

Zvěstování Panně Marii se slaví 25. března¹⁴⁷, tedy devět měsíců před narozením Ježíše a je zachyceno v Lukášovu evangeliu. Archanděl Gabriel zvěstoval Panně Marii, že počne a porodí Syna Božího. Panna Marie je jeho slovy zaskočena, protože jak může počnou, když není vdaná. Anděl jí odpoví, že na ni sestoupí Duch svatý a její syn bude Synem Božím. Také Marii řekne, že její příbuzná Alžběta bude mít syna, i když se mluvilo o její neplodnosti, protože pro Boha není nic nemožné. Nakonec Marie pokorně přijme svůj úděl. Panna Marie bývá zobrazována v místnosti jak čte nebo vyšívá a je překvapena archandělem Gabrielem. Buď je přímo v úleku nad příchodem anděla nebo pokorně přijímá svůj úděl.

Svátek Nanebevzetí Panny Marie se připomíná 15. srpna. Po smrti bylo tělo i duše Panny Marie vzato na nebesa a dole zbyli jen apoštolové sklánějící se nad jejím prázdným hrobem. O smrti Panny Marie podávají zprávy apokryfy. V roce 1950 bylo Nanebevzetí Panny Marie papežem Piem XII. prohlášeno za dogma.¹⁴⁸

Narození Panny Marie se připomíná 8. září¹⁴⁹ a tento příběh je popsán v apokryfní Jakubovu evangeliu. Jejimi rodiči byly Jáchym a Anna, kteří byli považováni za neplodné. Kněz jednou odmítl jejich oběť, a proto Jáchym odešel na poušť, ke se čtyřicet dní postil a modlil. Poté se mu zjevil anděl a řekl mu, že Bůh vyslyšel jeho modlitby a narodí se jim dítě. Narodila se jim holčička a dostala jméno Marie.

Svátek Neposkvrněného početí Panny Marie se slaví 8. prosince. Odkazuje na početí Marie Jáchymem a Annou bez poskvrnění dědičným prvotním hříchem. Ve výtvarném umění je Panna Marie zobrazována jak stojí na zeměkouli, patou drtí hlavu hadovi a stojí na půlměsíci. Neposkvrnění početí bylo v 1854 papežem Pius IX. vyhlášeno za dogma.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ ADAM 1997, 210

¹⁴⁷ ADAM 1997, 149 – dnes označováno spíše jako svátek zvěstování Páně a je považováno spíše za svátek christologický a poté až mariánský

¹⁴⁸ ADAM 1997, 204

¹⁴⁹ ADAM 1997, 206

¹⁵⁰ ADAM 1997, 201

3.7. Zpovědnice

V kostele se nachází deset zpovědnic. Pochází z několika období, ale jsou sjednoceny stejnobarevným nátěrem. Všechny mají v horní části bohatou řezbářskou výzdobu zakončenou křížem a zpovědnice pod kruchtou navíc sochařskou výzdobou.

Dvě dubové zpovědnice nechal roku 1703 zhotovit kapitulní děkan František Ignác Zumsande ze Sandberku.¹⁵¹ Další tři zpovědnice pochází z roku 1707 a zhotovil je brandýský truhlář.¹⁵²

Dvě zpovědnice se sochařskou výzdobou z roku 1726 byly připisovány sochařské dílně Matyáše Bernarda Brauna, ale pravděpodobněji vznikly v sochařské dílně rodiny Jelínkových z Kosmonos.¹⁵³ Literatura tyto zpovědnice spojuje se zpovědnice z kostela sv. Klimenta v Praze z roku 1720, které jsou také z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Výběr ztvárněných postav je stejný, je u sv. Klimenta je šest zpovědnic a na každé je jedna socha a tedy i víc kajících. Staroboleslavská zpovědnice svým provedením nedosahují kvalit zpovědnic z kostela sv. Klimenta. Zpovědnice jsou umístěny přímo pod kruchtou. Ikonograficky se jedná o typickou výzdobu pro zpovědnice, protože všichni zobrazení byli kající a jsou tak i zobrazení při pokání nebo modlitbě. Na zpovědnici kde je umístěna kartuše s mariánským monogramem jsou sochy krále Davida, kajícího se sv. Petra a dobrého lotra Dismase.¹⁵⁴ Na druhé je kartuši je Kristům monogram a socha znázorňuje kající se Máří Magdalenu a na každé straně je jeden anděl.

3.8. Varhany

Varhany se nachází na kruchtě, která je podepřena 6 polosloupy a 2 volně stojícími sloupy. Varhany byly v kostele již dříve, protože existuje smlouva na jejich opravu z roku 1715.¹⁵⁵ Práce na současných začala roku 1736 a dokončeny i s řezbářskou výzdobou byly v roce 1738.¹⁵⁶ Varhany vznikly z popudu kapitulního děkana Jana Frika a dílo provedl varhanář z Nového Města pražského Gotfried Hellwich.¹⁵⁷ Bohatou

¹⁵¹ HORČICE 1859, 83; KOŠNÁŘ 1905, 37

¹⁵² ZUMAN 1948, 61

¹⁵³ KOŘÁN 1999, 92

¹⁵⁴ Literatura se liší ve jménu světce na pravé straně, ale podle ikonografického ztvárnění a umístění na zpovědnici by se mělo jednat o lotra Dismase: PODLAHA 1901, 112 sv. Jeroným; POCHE 1980, 404 sv. Ondřej

¹⁵⁵ ZUMAN 1948, 89

¹⁵⁶ PODLAHA 1901, 112; KOŠNÁŘ 1905, 37; ŠPŮREK 1938, 39

¹⁵⁷ ZUMAN 1948, 89

řezbářskou výzdobu zhotovil Šimon Thaller¹⁵⁸ a žádný z 34 andělíčků nehraje na stejný hudební nástroj. V roce 1753 byly varhany a zábradlí štafirovány na mramorovo a sochy natřeny na bílo.¹⁵⁹ Varhany prošly několika opravami.

3.9. Obrazy a sochy pod kruchtou

Vedle hlavního vstupu do kostela jsou z každé strany v nikách sochy světců. Jedná se o dřevěné sochy natřené na bílo se zlacenými prvky z 1. poloviny 18. století.¹⁶⁰ Literatura uvádí, že by se mělo zřejmě jednat o sv. Štěpána a sv. Longina. Sochy nemají atributy podle, kterých by se dalo určit o kterého se jedná. Jedna mužská postava v římské zbroji má kříž a druhá oblečená zřejmě do kněžského roucha palmovou ratolest.

Nad dveřmi, které vedou na kůr je na každé straně umístěn obraz. Tyto obrazy mají upomínat na mor z roku 1680 a oba nechal zhotovit Jan Florián Perman, hejtman v Dobrovici se svou manželkou Juliánou Permanovou, rozenou z Lobkovic. Starší obraz z roku 1681¹⁶¹ je zavěšen na pravé stěně. Na obraze je šest morových patronů a nad nimi v oblacích je Mariánský reliéf. Protější obraz z roku 1862 je podobného námětu. Pět morových patronů pod Mariánským reliéfem a kolem jsou andělé. Navíc je obraz doplněn o postavy donátorů v růžových keřích. Německý nápis prozrazuje kdo a kdy nechal obraz zhotovit: Johann Florian Perman Hauptmann zu Dobrawitz und Juliana Permanin Gebohrene Lobkowitz. Berehrt den 14. Junii Anno 1682.

3.10. Kaple bl. Karla

Kaple byla zřízena v roce 2011 v bývalé sakristii v severní věži. Byl vytvořen nový oltář, na kterém je dubová schránka. Ve schránce je zlatý kubistický relikviář ve tvaru Božího oka a uprostřed je umístěna částka volného žebra císaře Karla Habsburského. Tento relikviář vytvořil výtvarník Pavel Baxa a zřejmě se jedná o jediný kubistický relikviář. Relikviář byl do kostela slavnostně umístěn 1. května 2011.¹⁶² Nad oltářním stolem je plochý kříž z dubového dřeva, které bylo vyloveno ze dna Labe a je staré několik stovek let. Ve dřevě je skleněná silueta Krista. Na zdi je triptych sestavený

---

¹⁵⁸ POCHE 1980, 406

¹⁵⁹ ZUMAN 1948, 90

¹⁶⁰ POCHE 1980, 403

¹⁶¹ PODLAHA 1901, 12; ZUMAN 1948, 53; POCHE 1980, 403

¹⁶² Městské listy 7/2011, 10

z fotografií a obrazů císaře Karla I. V nice naproti oltáři je také jeho busta. Lustr se doplněn Kristovou trnovou korunou.

3.11. Sakristie a oratoře

Původně byly sakristie v obou věžích, ale dnes se sakristie nachází jen v jižní věži. Dříve se nad sakristiemi nacházeli tři modlitebnice, které sloužili při větším počtu poutníků. Zřejmě se jednalo o samostatné místnosti, které byly vyhrazeny pro vzácné osoby. Modlitebnice na pravé straně sloužila děkanovi staroboleslavské kapituly. V roce 1771 bylo do sakristie pořízeno nové vybavení.¹⁶³ V sakristii se nachází velká barokní skříň tvořená ve spodní části zásuvkami a v horní část je zřejmě určena na ukládání bohoslužebných předmětů. Tato část je rozdělena třemi křídly dvířek a oddělují je malé zásuvky.

Na každé straně presbytáře se nachází dvoupatrová oratoř. Oratoř na pravé straně byla panská určená k větším slavnostem a pro členy kapituly. Levá oratoř byla obyčejná.

3.12. Pokladnice

Kostel byl obdarováván již od jeho dokončení, ale písemné prameny se nedochovali, protože kapitulní archiv, umístěný ve věži kostela sv. Václava, shořel za třicetileté války. Bohuslav Balbín píše o 13 lampách, z nichž některé byly opatřeny erby dárců a ty vyjmenovává. Lampy pochází z let 1627-1661.¹⁶⁴ Z prvotní doby se také dochovaly dvě stříbrné monstrance. Starší a větší je z roku 1631 dar urozeného pana Jakuba Menšíka. Druhá pochází z roku 1636 a nechal ji zhotovit hrabě Adam z Valdštejna.¹⁶⁵ Již před třicetiletou válkou se v kostele nacházelo větší množství kalichů. Většina dochovaných kalichů je ozdobena erby zhotovitelů a často tvořily součást mešní sady spolu s konvičkami. Dochovalo se také ciborium z roku 1655 darované Jiřím Kotečnickem.¹⁶⁶ Lidé kostelu také věnovali své prsteny, náhrdelníky nebo řetízky.

V 18. století se do kostela dostávalo mnohem více obětních darů. Většinou se jednalo o stejné věci jako ve století sedmnáctém, ale začaly přibývat monstrance. V letech 1707-1710 byla pražským zlatníkem Rinaldo Ranzanim zhotovena velká monstrance, která

---

¹⁶³ HORČICE 1859, 87

¹⁶⁴ ZUMAN 1948, 38

¹⁶⁵ ZUMAN 1948, 39

¹⁶⁶ ZUMAN 1948, 39

se však nedochovala a zřejmě byla použita na jinou monstranci.¹⁶⁷ Na její výrobu bylo použito 575 drahokamů, které se nacházely v majetku kostela.¹⁶⁸ Byly pořizovány také schránky na ostatky svatých. Děkan Frik se ve 30.-40. letech 18. století zasloužil o velké vybavení kostela novými zlatnickými předměty. Byla zhotovena monstrance, dva relikviáře, pořízeny lampy nebo opraven tabernákl. Po Frikově smrti se kupovali jen nejnnutnější předměty. Probošt Krieger pořídil některé předměty ze zrušených klášterů.¹⁶⁹ Velké množství zlata a stříbra bylo z kostela odvezeno 4. června 1793.¹⁷⁰ Největší ránu dostal chrámový poklad 17. listopadu 1806, kdy bylo odvezeno velké množství kalichů, krucifix darovaný císařem Ferdinandem III., stříbrné konvička, lampy, antependia a další předměty. Věci byly odvezeny z nejvyššího rozkazu do císařské a královské mincovny v rámci válek s Francií.¹⁷¹

Klenotnice se nachází v severní věži kostela nad bývalou sakristií pod oratoří. Na tomto místě ji nechal zřídit roku 1930 kanovník Jan Křtitel Pauly a celá místnost byla vystužena železobetonem.¹⁷² Předměty jsou umístěny do prosklených dubových skříní. Nachází se tam tři větší skříně, jedna přístěnná skříň a jedna zásuvková komoda. Do těchto skříní poklad aranžoval p. Küssl, který aranžoval ve svatovítské pokladnici.¹⁷³ Původně byly předměty uchovány v 19 schránkách, ve kterých byly sestaveny jako obrazy.¹⁷⁴ Pokladnice je uzamčena velkými trezorovými dveřmi.

V kostele je uchováno také velké množství mešních rouch. Roucha byla ve stejné době jako byla zřízena pokladnice v severní věži umístěna pod oratoř jižní věže. Některá mají velkou uměleckou i historickou hodnotu. Mezi nejstarší patří kasule a pluviál z 16. století.¹⁷⁵

3.12.1. Monstrance z roku 1727

V roce 1727 nechal děkan Jan Křtitel Frik zhotovit novou monstranci vážící 25 liber.¹⁷⁶ Jedná se o práci pražského zlatníka Františka Zwigrala.¹⁷⁷ Práce byla hotova za dva roky. Na monstranci je použito velké množství diamantů, perel a drahokamů.

---

¹⁶⁷ ZUMAN 1948, 94

¹⁶⁸ ZUMAN 1948, 97

¹⁶⁹ ZUMAN 1948, 103

¹⁷⁰ ZUMAN 1948, 103

¹⁷¹ ZUMAN 1948, 104

¹⁷² Věstník Staroboleslavský 2/1931, 14

¹⁷³ Věstník Staroboleslavský 4-5/1931, 52

¹⁷⁴ KOŠNÁŘ 1905, 37

¹⁷⁵ PODLAHA 1901, 101-102

¹⁷⁶ 25 liber je asi 11 kilogramů

¹⁷⁷ ZUMAN 1948, 98

Monstrance byla v roce 1780 v Praze opravena a osazena dalšími kameny.¹⁷⁸ K monstranci se také dochovala v kapitulním archivu kolorovaná perokrasba z roku 1727 ve skutečné velikosti, ale liší se svým podstavcem. Monstrance je sluncového typu a dosahuje výšky 95 cm.¹⁷⁹ Vzhledem ke svým rozměrům a zdobnosti se většina autorů domnívala, že se jednalo o pařížskou práci zhotovenou v souvislosti se svatořečením sv. Jana Nepomuckého, ale archivní dokumenty dokládají český původ.¹⁸⁰ Používala se jen při slavnostních příležitostech. K monstranci patří také pouzdro z červené hladké kůže, které je zdobeno zlacenými ornamenty.

Je zvláštní, že pozdější literatura zřejmě spojila 2 monstrance pro staroboleslavský kostel dohromady, když František Zuman¹⁸¹ jejich autorství prameně doložil. Emanuel Poche¹⁸² a později i Dana Stehlíková¹⁸³ spojují s monstrancí z roku 1729 jména umělců Jakuba Matěje Luixe a Rinaldiho Ranzoniho. Rinaldo Ranzoni je doložen u monstrance zhotovené v letech 1707-1710.

3.12.2. Berla probošta kapituly

Berla je zřejmě prací chebského zlatníka Josefa Aychera z doby kolem roku 1750.¹⁸⁴ Podle Antonína Podlahy byla berla pořízena roku 1783 za 400zl.¹⁸⁵ Na hlavě berly jsou postavy Krista a sv. Petra, jak přijímá klíče. Berla je technicky velmi dobře provedena.

3.12.3. Trůnek pro Paládium

Původně stával na hlavním oltáři a zřejmě i na původním oltáři, ale roku 1930 byl nahrazen novým. Kostelu ho darovala císařovna Marie Anna, manželka císaře Ferdinanda III. Pochází z doby kolem let 1600-1620.¹⁸⁶ Je zhotoven z ebenového dřeva a zdoben zlatem, perlami, diamanty a dalšími drahými kameny. Uprostřed oltáříku je obrázek, z každé strany jeden. Na přední straně je Zvěstování Panně Marii a na zadní straně Nanebevzetí Panny Marie. Jeho autorem je rudolfinský mistr a byl zhotoven kolem roku 1600.¹⁸⁷ Tyto obrázky na kovových deskách se na trůnek dostaly zřejmě až dodatečně, protože mají na sobě otvory. Na každé straně jsou dva sloupy s akantovými

---

¹⁷⁸ ZUMAN 1948, 101

¹⁷⁹ ŠPŮREK 1938, 40

¹⁸⁰ KOŠNÁŘ 1905, 38

¹⁸¹ ZUMAN 1948, 98

¹⁸² DĚJINY ČESKÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ II/2, 632

¹⁸³ ROYT/STEHLÍKOVÁ/ŠTĚPÁNEK 1995,

¹⁸⁴ Dějiny českého výtvarného umění II/2, 825

¹⁸⁵ PODLAHA 1901, 99

¹⁸⁶ STEHLÍKOVÁ 2008 — Dana STEHLÍKOVÁ (ed): Svatý Václav ochránce České země (kat. výst.), Praha 2008, 106

¹⁸⁷ STEHLÍKOVÁ 2008, 106

hlavicemi. Krajiní sloupy jsou zdobeny pozlacenými destičkami se zasazenými drahokamy a prostřední jsou kanelované. V tympanonu je erb, ovinutý řádem zlatého rouna, patřící španělskému králi Filipu III., který byl otcem císařovny Marie Anny a zemřel v roce 1621. Na tympanonu jsou umístěny tři křišťály. Na oltářik bylo zavěšováno Paládium řetízky.

Predela, ve tvaru volutového soklu s mramorovým šrafováním, je až z 2. poloviny 18. století. Na predele je umístěn obrázek Panny Marie, který je volnou variací na olejomalbu Matky Boží od italského malíře Carla Dalci.¹⁸⁸

3.13. Hrobky

V kostele se nachází několik hrobek k jejichž velkému průzkumu došlo roku 1940 v rámci oprav kostela.¹⁸⁹ Hrobky jsou různého stáří a několik jich je větších. Bylo napočítáno 47 zemřelých a jen u třetiny osob se dalo zjistit o koho se jedná podle zachovalých nápisů na kovových destičkách upevněných na víkách rakví.¹⁹⁰

Jedna z nich je na evangelijní straně před mřížkou u hlavního oltáře a její vstup je částečně po kanovníckými lavice. Hrobka patří rodu Herbersteinů. Po otevření hrobky bylo v ní nalezeno jen několik zbytků kostí a šatů. Nachází se v ní ostatky čtyř osob. První byla v hrobce pohřbena Františka svobodná paní z Herbersteina, rozená Odkolková z Újezda, manželka Jana Veicharta rytíře z Herbersteina a stalo se tak roku 1671.¹⁹¹ Paní Františka zemřela 9. září 1671 po porodu spolu se svým dítětem. Zemřela ve Skřivanech u Nového Bydžova. Byla velkou ctitelkou Panny Marie staroboleslavské a ve své závěti odkázala kostelu 500 zlatých a projevila přání být v kostele pohřbena.¹⁹² Jejím přání bylo vyhověno a spolu se svým dítětem byla pohřbena do nově zřízené hrobky. Jan Veichart se brzy znovu oženil. Zemřel 9. července 1687 a byl pohřben vedle své první manželky. Jeho druhá žena ho následovala o několik let později.

V hlavní lodi se nachází dvě větší hrobky, které jsou na úrovni Valdštejnské a Lažanské kaple. Vstup do hrobek je uzavřen obdélníkovým mramorovým kamenem, který zřejmě pochází z úprav ve 40. letech 20. století. V hrobkách jsou pohřbeny osoby z šlechtických rodin.

¹⁸⁸ STEHLÍKOVÁ 2008, 106

¹⁸⁹ Věstník Staroboleslavský 1/1941, 2; JEŘÁBEK 1946, 75

¹⁹⁰ Věstník Staroboleslavský 2/1941, 26

¹⁹¹ Věstník Staroboleslavský 1/1941, 6

¹⁹² Věstník Staroboleslavský 1/1941, 6

Do hlavní velké hrobky, která je umístěna uprostřed hlavní lodi, se sestupuje po devíti schodech. Úzkou chodbou se dojde k malému oltáři a na každé straně jsou dvě komory s rakvemi. Na oltáři se v dřívějších dobách sloužila každoročně mše na svátek Všech věrných zemřelých. V hrobce jsou pohřbeni církevní hodnostáři, kanovníci, kaplani a staroboleslavští jezuité. Mezi pohřbenými je děkan Frick, který se zasloužil o vybavování kostela nebo poslední superior jezuitů ve Staré Boleslavi P. Ignác Lysandr, jenž zemřel 12. září 1773 pár dní poté co se dozvěděl o zrušení jezuitského řádu.¹⁹³ Mezi pohřbenými je také hraběnka Anna Magdalena de Grill, rozená ze Schenkendorfu. Hraběnka de Grill zemřela 29. července 1738 ve věku 22 let po porodu.¹⁹⁴ Dítě zemřelo brzy po ní a bylo položeno u jejích nohou. Vedle hraběnky leží 18-ti letá dívka šlechtického původu, více se nepodařilo z kovové destičky přečíst. Má bílé hedvábné šaty a na hlavě zelený myrtový věneček. Na prsou má starou česky psanou modlitební knížku s malým křížkem ze slonovinové kosti a na pravé ruce zlatý prsten s obrázkem Panny Marie Dobré rady.

V rámci oprav byla také nalezena cista se srdcem hraběte Humprechta Jana Černína z Chudenic. Nalezena byla v mladém sklípku v prostoru dnešní oltáře Pražského Jezulátka, který byl v té době nově zřízen. Hrabě Czernín jako velký mariánský ctitel si přál, aby jeho srdce bylo pohřbeno ve Staroboleslavském chrámu. Hrabě Czernín zemřel 13. března 1682 ve věku 54 let, jak uvádí nápis na mramorové desce umístěné na levé straně kaple. Cista byla opravena mistrem z cínařského cechu Karlem Králem z Prahy-Královských Vinohrad¹⁹⁵ a umístěna do výklenku spolu s mramorovou deskou. Cista byla znovu do kostela slavnostně uložena 4. května 1941 za účasti zemské šlechty.¹⁹⁶

Naproti Černínské kapli v kapli Slavatovské je ve stejném výklenku s mramorovou deskou umístěna schránka s ostatky Dionysia Erasma Kriega, který byl roku 1792 pohřben v ambitech ze kostelem. Podle mramorové desky nad schránkou byly jeho ostatky umístěny do kostela v roce 1943.

Další hrobka byla objevena před Vánoci roku 1940 v prostoru před Šternberským oltářem.¹⁹⁷ Při této příležitosti byly objeveny základy původní kaple, která byla začleněna do nového kostela. V hrobce byly nalezeny dvě rakve, muže a ženy šlechtického původu.

¹⁹³ Věstník Staroboleslavský 6/1941, 86

¹⁹⁴ Věstník Staroboleslavský 1/1941, 2; Věstník Staroboleslavský 2/1941, 27

¹⁹⁵ Věstník Staroboleslavský 3/1941, 34

¹⁹⁶ Věstník Staroboleslavský 4/1941, 46

¹⁹⁷ JEŘÁBEK 1946, 145

3.14. Zvony a zvonkohra

Zvony jsou umístěny v severní věži kostela. Nachází se tam sedm zvonů. Nejstarší je zvon sv. Anna, který pochází ještě z původního kostela. Podle nápisu byl ulit roku 1400 mistrem Bartolomějem z Prahy: Magister Bartholomaeus me fecit in Civitate Pragensi anno MCCCC decimo. Druhý zvon zřejmě pochází také z původního kostela. Zvon je zasvěcen sv. Janu a podle nápisu na něm byl odlit roku 1454.

Z dílny zvonaře Zachariáše Dittricha z Nového Města pražského pochází dva zvony. První je z roku 1724 a váží 2018 liber. Na plášti je reliéf sv. Petra a Pavla. Na zvonu je tento text: Mich hat gegossen Zacharias Dietrich in der k. Neustadt Prag Anno 1724. Haec Campana est ad laudem Dei Omnipotentis, in honorem B.M.V. et S.S. Petri et Pauli, expensis cujusdam benefactoris. A. 1724. Z dílny Zachariáše Dittricha pochází také největší zvon v kostele, který nese jméno sv. Anna. Byl odlit roku 1725 a váží 4102 liber. Na plášti je latinský nápis: A Fulgure et tempestate libera nos Domine Jesu Christe. Campanae huic in honore Dei Omnipotentis et augmentum cultus B.V. Mariae Veteroboleslaviensis benefactorum Anno Domini MDCCXXV fusae notabilis particula campanae a Sancto Theodulo benedictae imposita est. Ea adivvante opus Zacharias Dietrich fvdit Pragae.

Další zvon byl přelit v roce 1819 zvonařem Karla Bellmanna, jak svědčí nápis na jeho plášti: Refusa a Carolo Bellmann. Ad majorem Dei Gloriam, B. Virginis Mariae et Omnium Sanctorum honorem Antonius Hirnle Praelatus et Decanus Capit. Vetero-Bolesl. Fieri curavit. Anno 1819. Zvon je zasvěcen sv. Václavu.

Ještě výše v lucerně jsou zavěšeny další dva zvony. Starší je z roku 1799 od zvonaře I.W. Kühnera. Je zdoben reliéfem sv. Floriána. Druhý je z dílny Karla Bellmana a nese reliéf Panny Marie Staroboleslavské spolu s nápisem: Svp Praeposito Josepho Jüstel, caes. Reg. Consiliario avlico et Decano Francisco Pischtek Episcopo Azotensi et Svffraganeo Pragensi Anno 1825 refvsa a Carolo Bellmann cive Pragensi.

V listopadu roku 1934 došlo k opravě zvonů.¹⁹⁸ Tesařská firma Špyňar z Nového Města na Moravě nahradila původní prohnílé trámy novými dubovými. Opravu zvonů provedla zvonařská firma Perner ze Suchého Vrbného u Českých Budějovic. Bylo nutné vyměnit staré čepy, které byly nahrazeny kuličkovými ložisky. Práce byly provedeny za pouhých 10 dní.

---

¹⁹⁸ Věstník Staroboleslavský 1/1935, 9

Za první světové války nebyl žádný ze zvonů odvezen, ale za druhé světové války kostel přišel o všechny zvony i zvonkohru. Zvony a zvonkohra byly, ale v Praze zadrženy a po skončení války odvezeny zpět do kostela a znovu zavěšeny.¹⁹⁹

Zvonkohra byla zhotovena v roce 1925. Písně pro ni vybral vyšehradský kanovník Msgre V. Müller a jsou to „Tisíckrát pozdravujeme Tebe“ a „Svatý Václave“. Zvonkohra je poháněna hodinovým strojem od firmy Hainz z Prahy. Původní zvony byly od zvonářské firmy Winter z Broumova. Zvony však neladily a tak byly na popud preláta Jana Křtitele Paulyho v roce 1926 po vysvěcení sejmuty a přelity v roce 1927. Úspěšné bylo až třetí zavěšení. Nové zvony v roce 1932 odlila zvonářská firma R. Herolda z Chomutova.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ ZUMAN 1948, 47

²⁰⁰ Věstník Staroboleslavský 4/1937, 46

4. Ambity a prostor před kostelem

4.1. Ambity

Ambity se nachází na východní straně za presbytářem kostela a pochází z let 1728-1731.²⁰¹ Ambity nechal zbudovat kapitulní děkan Jan Frik²⁰² podle návrhu architekta Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Ambity mají tvar podkovy a jsou rozčleněny hranolovými pilíři, které oddělují jednotlivá klenební pole a tvoří arkády. Sloupy jsou spojeny oblouky, kde každý oblouk je rozdělen klenákem. Uprostřed čelní strany je navíc trojúhelníkový štít. Na střeše je šest vikýřů zakončených volutou. Klenba je placková a na každém z 23 klenebních polí je freska. Klenební pole jsou odděleny klenebními pasy, které vybíhají z pilastrů. Vchod do ambitů jsou ze severní i jižní strany uzavřeny dřevěnými dveřmi a nad každým vchodem je další vikýř.

Podle účtu se v ambitech nacházeli tři oltáře. Jeden v každém rohu a třetí uprostřed čelní strany. Řezbářskou práci na oltáři sv. Anny provedl roku 1731 Šimon Thaller.²⁰³ Oltář sv. Josefa pochází z roku 1733 a je truhlářskou prací Ezechiela Schütze.²⁰⁴

Fresky pochází od nymburského malíře Václava Prokopa Kramolína²⁰⁵ z roku 1775.²⁰⁶ Nechal je svým nákladem vyhotovit světící biskup pražský a děkan staroboleslavský Kayser.²⁰⁷ Jednotlivé výjevy na zdech znázorňují historii Palladia od jeho vyorání až po převezení z Vídně. Dále tam jsou obrazy zachycující vyslyšení proseb a zázraky, které vykonala Panna Marie Staroboleslavská. Nástrovní fresky zachycují výjevy ze života Panny Marie. Fresky byly přemalovány v roce 1882 malířem F. Andělem z Prahy.²⁰⁸

Dále byly fresky restaurovány v roce 1926 na popud preláta Pauly akademickým malířem Fišerem.²⁰⁹ K opravě a vytónování 15 nástrovních fresek také došlo v roce 1932 pod vedením restaurátora Majora.²¹⁰ Fresky byly poničeny nepříznivým počasím

---

²⁰¹ PAULY 1923 — Jan Křtitel PAULY: Stará Boleslav. Průvodce po nejstarším poutním místě čs. republiky. Praha 1923, 21;

ŠPŮREK 1938, 42

²⁰² ZAP 1859, 14

²⁰³ ZUMAN 1948, 48

²⁰⁴ ZUMAN 1948, 49

²⁰⁵ Nymburský rodák Václav Prokop Kramolín (1733-1799) byl malířem portrétů, kostelních obrazů a fresek. V roce 1772 se stal mistrem staroměstského malířského cechu. Na některých dílech pracoval společně se svým bratrem Josefem, který byl také malíř. Mimo jiné je autorem fresky Nejsvětější Trojice s českými patrony na bývalém západního průčelí Svatovítské katedrály v Praze. - Dějiny českého výtvarného umění II/2 1989, 772

²⁰⁶ HORČICE 1859, 97

²⁰⁷ PAULY 1923,21; ŠPŮREK 1938, 42

²⁰⁸ POCHE 1980, 406

²⁰⁹ ŠPŮREK 1938, 42

²¹⁰ Věstník Staroboleslavský 4-5/1932, 54 a 45; ZUMAN 1948, 93

a již v letech 1936-38 opět obnoveny na doporučení rektora místní redemptoristické koleje P. Vojtěcha Klímka.²¹¹ Na stěny byly umístěny olejové obrazy na plátně od akademického malíře Antonína Bukolského.²¹² Na obrazy byla pořádána sbírka a byly vytvářeny průběžně jak byly peníze získávány. Věstník Staroboleslavský z let 1936-38 průběžně přinášel informace kolik obrazů bylo vyhotoveno a kolik ještě zbývá. Původně se předpokládalo vyhotovit 23 obrazů, ale zhotoveno jich bylo 20.²¹³ Na každém obraze je napsáno jakou událost zpodobňuje, jméno světce v medailonu pod hlavním motivem a kdo nechal obraz zhotovit.

- 1) Sv. Cyril a Metoděj přinášejí do našich zemí křesťanství a učí úctě mariánské. Dole: Matka Boží staroboleslavská.
- 2) Sv. Metoděj poučuje kněžnu Ludmilu o významu úcty mariánské. Dole: Svatý Kliment.
- 3) Svatá Ludmila vštěpuje svatému Václavu důvěru k Panně Marii. Dole: Blah. Doubravka.
- 4) Počátek sjednocování českých kmenů vlivem sv. Václava (Radslav Zlický). Dole: Sv. Vojtěch.
- 5) Smrt svaté Ludmily. Dole: Blah. Mlada
- 6) Zavraždění svatého Václava. Dole: Sv. Kosmas a Damián.
- 7) Obraz Matky Boží staroboleslavské jest uctíván v chrámě, zbudovaném z oběti prvních poutníků. Dole: Blah. Anežka Česká.
- 8) Rytíř Jan Kapoun ze Svojkova zbudoval chrám koncem 15. století. Dole: Svatý Prokop
- 9) Pražští poutníci prohlašují milostný obraz za paladium země české. Dole: Blah. Edmund Kampian.
- 10) Položení základního kamene k dnešnímu chrámu Panny Marie roku 1617. Dole: Svatý Vít.
- 11) Uloupení paladia Sasy 24. února 1632. Dole: Blah. Jan Sarkander.
- 12) Zneuctění obrazu Panny Marie na staroměstském náměstí v Praze 1632. Dole: Sv. Zikmund.
- 13) Uzdravení arcijáhna bilinského Tobiáše Regalia na přímlovu Matky Boží staroboleslavské r. 1633. Dole: Blah. Zdislava

---

²¹¹ ŠPŮREK 1938, 42

²¹² Antonín Bukolský vystudoval v letech 1920-1923 Umělecko-průmyslovou školu v Praze a později se učil u Maxe Švabinského na Akademii výtvarných umění.

²¹³ Věstník Staroboleslavský 6/1936, 91

14) Benigna z Lobkovic uctívá v svém paláci obraz vykoupený od saského plukovníka Hoffkircha. Dole: Milostné pražské Jezulátko.

15) Přenesení paladia z Prahy do St. Boleslavě 12. září 1638. Dole: sv. Jan Nepomucký.

16) Mariánské bratrstvo (Narození Panny Marie) pod vedením premonstrátů putuje do St. Boleslavě 7. září 1641. Dole: Sv. Norbert.

17) Jesuité, strážcové paladia v 17. a 18. století, vodí k Panně Marii staroboleslavské dívky z celého kraje. Dole: Sv. Ignác z Loyoly.

18) Odevzdání chrámu Panny Marie redemptoristům 19. května 1929. Dole: Sv. Alfons Maria Liguori.

19) Arcibiskup fr. Kordač žehná českému národu paladiem v mileniu svatováclavském 15. srpna 1929. Dole: Sv. Kliment Maria Hofbauer.

20) Hold kleru a lidu Panně Marii staroboleslavské v jubilejním roce 1938. Dole: Sv. Václav

Dalšího restaurování se fresky dočkaly v září 1947 od akademického malíře Václava Nováčka.²¹⁴ Fresky utrpěly za 2. světové války od otřesů způsobených válečnou technikou a možná i detonací při náletech. Některé části úplně opadaly, ale podařilo se je úspěšně opravit. Byly sejmuty také dřívější přemalby.

V roce 1823 byla z darů poutníků vytvořena křížová cesta.²¹⁵

Uprostřed nádvoří u apsidy presbytáře se nachází náhrobek světicího biskupa pražského děkana staroboleslavského Erasma Diviše Kriegera, který zemřel 27. prosince 1729.²¹⁶ Náhrobek pochází z roku 1793 od sochaře Josefa Malinského.²¹⁷ Na hranolu je umístěna velká urna kolem které jsou čtyři lebky. Přes dvě lebky je přehozena látka, která sahá až k spodní části urny. Po levé straně sedí ženská postava v nařaseném šatu a levou ruku má opřenou o hranol. Po pravé straně je žebrák, který sedí na zemi. Oba jsou sklíčení žalem. Na hranolu je latinský nápis.

Mělo tam být také osm zpovědnic, které sloužily v letních měsících ke sv. zpovědi a pozůstatky jednoho z oltářů, u kterého bylo poutníkům podáváno Tělo Páně.²¹⁸ V současné době jsou ambity ve špatném stavu. Nástrovní fresky v některých

²¹⁴ DAŇHA 1947,, 7

²¹⁵ BOLESLAVSKÝ 1875, 24

²¹⁶ HORČICE 1859, 97

²¹⁷ DOTŘEL 1908 — Jan DOTŘEL: Stará Boleslav s okolím. Praha 1908, 35;

BLAŽÍČEK 1958, 271

Josef Malinský (1752-1827) byl sochař a řezbář. Jeho dílo je mezi barokem a klasicismem. Je autorem mnoha náhrobků na pražských i mimopražských hřbitvech a vytvořil také mnoho domovních znamení v Praze např. U Sedláků nebo U Modrého hroznů. HOROVÁ 1995, 473-474

²¹⁸ HORČICE 1859, 97; KOŠNÁŘ 1905, 38

částech úplně chybí. Z nástěnných fresek se dochovala jen jedna, ostatní zřejmě zamalovány v souvislosti s pořízením olejových pláten, po kterých dnes zůstali jen skoby na zdech. Dochovala se klekátka z roku 1777.²¹⁹ Křížová cesta se také v ambitech nenachází. Sousoší od Malinského je také poškozeno. Soše žebráka chybí spodní končetiny. Socha je opatřena železným plotem a nad ní je skleněná stříška.

4.2. Socha Krista před kostelem

Původně na místě dnešní sochy byla studna. Tato studna pocházela z roku 1627 a nechal ji zbudovat hrabě Jáchym st. Slavata spolu se zábradlím kolem kostela.²²⁰ Studna byla v roce 1925 zrušena a zasypána.²²¹ V roce 1935 byla na žulový podstavec umístěna socha Krista, která byla vysvěcena kanovníkem Pauly 7. července.²²² Tato socha byla několik dní předtím umístěna na oltáři na strahovském stadionu, kde u ní sloužil pontifikální mši papežský legát kardinál Jean Verdier.²²³ Socha je zhotovena z bronzu. Podle nápisu na soklu sochy je jejím autorem Josef Paša a odlil ji Franta Anýž v Praze.

Socha působí velmi klidně. Kristus si levou rukou drží draperii šatů nebo spíše plášť a pravou rukou žehná. Jeho pohled směřuje směrem dolů k poutníkům. Na podstavci je zlatě napsáno: „Pojďte ke mně všichni, kteří pracujete a jste obtíženi, a já vás občerstvím.“

---

²¹⁹ ZUMAN 1948 49

²²⁰ DOTŘEL 1908, 32

²²¹ ŠPŮREK 1938, 34

²²² ŠPŮREK 1938, 34

²²³ ŠPŮREK 1938, 34

5. Historie Paladia a poutí

5.1. Paladium

Jedná se o reliéf o výšce 19 cm a šířce 13,5 cm, který je zhotoven z mědi a potažen zlatem. V mědi je přísada, díky které vypadá jako bronzový. Na reliéfu je Panna Marie držící Ježíška. Její pohled směřuje doprava na Ježíška. Kolem datace reliéfu se hlavně v první polovici 20. století vedly spory. První se k dataci vyjádřil K.B. Mádl ve své knize o Panně Marii Staroboleslavské a přirovnával ji k typu Madony zlatokorunské a datoval ji do počátku 15. století.²²⁴ Na toto tvrzení odpověděli Eduard Šittler a Antonín Podlaha, kteří se domnívali, že reliéf je nižší kvality, a proto byl předlohou pro Madonu Zlatokorunskou, Svatovítskou, Týnskou, Píseckou a Lnářskou. Tento závěr uvádí i v Soupisu památek okresu Karlínského z roku 1901, kde píše o podobnosti s Madonou Zlatokorunskou, Svatovítskou a jinými z tohoto uměleckého okruhu. Další se k tomuto tématu vyjádřil církevní historik František Stejskal, který reliéf nejprve zařadil do začátku 16. století a později do druhé poloviny 15. století. Josef Cibulka spojoval reliéf s gotickými madonami a hlavně Madonou Zlatokorunkou z doby kolem roku 1400, ale samotný reliéf viděl jako starší. Dále se domníval, že mohl být zhotoven pro soukromou zbožnost, čemuž by napovídala jeho malý rozměr. Emanuel Poche reliéf datoval do 15. století a souhlasil s typem Madony zlatokorunské podle Madony svatovítské.

Dnes se soudí, že reliéf pochází z 80. let 14. století a je zhotoven podle Madony svatovítského typu. Ivo Kořán se ještě domníval, že byl reliéf součástí relikviářového oltáře v kostele sv. Václava ve Staré Boleslavi.²²⁵

5.2. Legendy

S Paladiem je spojováno několik legend o jeho původu a účtě k němu. Tyto legendy se váží k předním českým světcům a patronům České země. Kromě legend spojených se svědci je zřejmě nejdůležitější pověst o vyorání Panny Marie Staroboleslavské v místech dnešního poutního kostela.

5.2.1. Vyorání

Legendu o vyorání poprvé zmiňuje Kašpar Arsenius z Radbusy ve spise *Knihy pobožná o Panně Marii a přečisté rodičce Syna Božího a o divích, kteříž se dějí před*

²²⁴ RYNEŠ 1948, 37

²²⁵ STEHLÍKOVÁ 2008, 104

jejím obrazem ve Staré Boleslavi. Spis vyšel v letech 1613 a 1629. Děj legendy je stejný, jen datace události je odlišná. V prvním vydání je událost datována do doby kolem roku 1500 za vlády krále Vladislava Jagellonského. Druhé vydání ji posunuje o několik staletí více do historie, tedy do roku 1160 za vlády krále Vladislava Jagellonského.²²⁶ Legenda vypráví, že na poli za Starou Boleslaví oral velmi zbožný sedlák, když najednou se jeho koně zastavili a nechtěli jít dál. Více je pobízel a najednou zajela radlice hlouběji a on vyoral malý reliéf Panny Marie s Ježíškem. Odnesl tento reliéf domů, ale ráno byl pryč. To se ještě dvakrát opakovalo, a proto odnesl reliéf kanovníkům staroboleslavské kapitoly. Ti jej dali do kostela, ale reliéf se opět vrátil na své původní místo a to se ještě jednou opakovalo. Kanovníky se usnesli, že chce být Panna Marie uctívána na místě, kdy byla nalezena a nechali postavit v místech dnešního hlavního oltáře kapličku.

5.2.2. Sv. Ludmila

Existují dvě legendy, které vypráví o Paladiu a vztahují se ke sv. Ludmile. Podle první dostala sv. Ludmila Paladium od sv. Metoděje při své křtu. Reliéf měl být odlit z tzv. korintské mědi, které pocházela z požáru Korintu dobytého Římany. Podle druhé legendy nechala odlít Paladium sama Ludmila, jak ji poradil sv. Metoděj, ze svých pohanských bůžků. Z těchto bůžků bylo odlito bohoslužebné náčiní i Paladium.

5.2.3. Sv. Václav

Po zavraždění sv. Ludmily Paladium zdědil její vnuk sv. Václav. Václav ho neustále nosil na řetízku na krku. Nosil ho do bitev a měl ho i ve Staré Boleslavi, kde byl zavražděn. Po jeho smrti mu Paladium sejmul z krku jeho sluha bl. Podiven a utíkal s ním pryč z Boleslavi. Vojáci nechtěli, aby žil nějaký svědek vraždy a vydali se za ním. Podiven tušil blížící se smrt a zahrabal Paladium v místě dnešního velkého poutního chrámu. Sám našel smrt o několik desítek metrů dál. Byl vojáky dopaden a pověšen na nejbližší strom v místě dnešní kaple bl. Podivena.

5.2.4. Sv. Jan Nepomucký

Podle legendy k Panně Marii pro útěchu, mimo jiné, putoval i sv. Jan Nepomucký. Mělo k tomu dojít v předvečer jeho mučednické smrti, kdy se ve Staré Boleslavi modlil. Proto bývá často s. Jane Nepomucký zobrazován jak drží Paladium nebo jak do drží

---

²²⁶ Pozdější tradice se drží roku 1160

andílek a od se k němu modlí. Tato událost je poprvé zachycena v latinských legendách o sv. Janu Nepomuckém od Jana Hynka Dlouhoveského a Bohuslava Balbína.

Podle legend do Staré Boleslavi také putovali sv. Prokop a sv. Vojtěch, který byl velkým ctitelem Panny Marie.

5.3. Historie

Poutě z Prahy k Panně Marii Staroboleslavské se konaly již koncem 16. století. Císař Rudolf II. vydal 9. července 1609 Majestát, který zajišťoval náboženskou svobodu. Jako reakce na tuto událost se v létě téhož roku konalo z Prahy do Staré Boleslavi velké procesí.²²⁷ Poutní prosili Pannu Marii o záchranu katolické víry a ochranu před protestantismem. Při této pouti byl mariánský reliéf prohlášen Paladiem země České po vzoru Athény Palas, tedy Athény Ochránitelky a stal se ochranným obrazem České země.

Počátkem roku 1632, přesně 24. února, přijeli do Staré Boleslavi rytmistři Hrbovatým z Říčan a Janem Tonnerem spolu s dalšími vojáky²²⁸, kteří byli pod vedením generála Vavřince Hoffkircha a vydrancovali město a kostely, kde uloupili Paladium. Paladium bylo převezeno do Prahy na Staroměstské náměstí, kde postavili šibenici pro jakéhosi tesařského tovaryše a proti ní byli dvě židle s Paladiem. Paladium na židle bylo přibito hřebíkem v místech krku Panny Marie, a proto později dostalo řetízek s medailonem na zakrytí onoho místa. Vystaveno bylo směr k domu italské rodiny Antonia Binagi, kde bylo také uloženo. Později nechal Antonio Binago v domě zřídit oltář, na kterém byla kopie Paladia. V květnu 1632 bylo Paladium generálem Vavřincem Hoffkirchem odvezeno do Lipska, kde se později jednalo o jeho navrácení do Čech.²²⁹ O navrácení se pokoušel mimo jiné císař Ferdinand III. a vévoda Albrecht z Valdštejna. Dokonce byla konána sbírka peněz na vykoupení. Nakonec se to podařilo hraběnce Benigně Kateřině z Lobkovic, která jednala se saským kurfiřtem Franzem Albrechtem a Paladium vykoupila za 24000 zl.²³⁰ Po vykoupení ho nechala hraběnka umístit do svého pražského paláce, ale císař Ferdinand III. jí nařídil, aby ho vrátila do Staré Boleslavi. K navrácení došlo 12. září 1638 na svátek Panny Marie. Dříve, 4. září 1638, vydal arcibiskup Arnošt Harrach pastýřský list, ve kterém vyzýval světské i řeholní duchovní k účasti na slavnosti. Procesí vyšlo v 14 hodin z loretánského náměstí, protože

²²⁷ KURANDA 2009 — Miroslav KURANDA: Svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček. Praha 2009, 116

²²⁸ Kalendář Staroboleslavský 1946, Stará Boleslav 1946, 19

²²⁹ ROYT 2011, 213

²³⁰ ROYT 2011, 214

Paladium bylo před tím uchováno v Loretě. Procesí se zúčastnil sám císař Ferdinand III., který kráčel hned za nosítky s Paladiem. Vzácnější hosté jeli od bubenečské obory, kde arcibiskup Harrach pronesl krátkou modlitbu, vozy do Brandýsa a čekali na procesy. Procesí dorazilo do Brandýsa až v noci a odtamtud nesli nosítka s Paladiem staroboleslavští kanovníci. Ve Staré Boleslavi potom měl české kázání děkan staroboleslavské kapituly Jiří Bílek.

Již 16. března 1639 muselo být Paladium ze Staré Boleslavi odvezeno, protože opět hrozilo švédské nebezpečí. Bylo odvezeno, spolu s dalšími cennostmi, do Prahy. Z Prahy jej odvezla Benigna Kateřina z Lobkovic do Vídně. Paladium bylo ze Staré Boleslavi odvezeno včas, protože 27. června bylo město a kostely vyplněno švédskými vojsky pod vedením generála Bannera. V té době byl také zničen kapitulní archiv, který se nacházel ve věži kostela sv. Václava, zničené při dobývání města. Švédští vojáci zničili vnitřní vybavení kostelů, jezdili do nich na koních, protože v kostelech byly stáje a v kostele Panny Marie vykradli hrobky, kde vzali zemřelým cennosti, oděvy a hlavně boty. Ve Vídni bylo Paladium přímo pod ochranou císaře Ferdinanda III., který pro něj nechal zhotovit kočár a zavěsil jej do místnosti, kde císařovna Marie Anna porodila 9. června 1640 budoucího císaře Leopolda I.²³¹ Z vděčnosti nechala pro Pannu Marii a Ježíška zhotovit zdobné korunky. Ve Vídni zůstalo až do roku 1646, kdy 13. května zemřela císařovna Marie Anna, která byla jeho velkou ctitelkou.

I když nebylo Paladium ve Staré Boleslavi stále se konaly poutě za velké účasti poutníků a jsou zaznamenána zázračná uzdravení. Paladium bylo do Čech navraceno 5. srpna 1646. Tento den přijel císař Ferdinand III. Z Vídně do Prahy na korunovaci svého syna Ferdinanda IV.²³² Převezeno do Staré Boleslavi bylo 19. srpna z rozhodnutí arcibiskupa Arnošta Harracha. Než bylo přeneseno bylo uchováváno v chrámu sv. Víta na Pražském hradě a v dalších pražských kostelech. Poté bylo slavnostně v procesí odneseno ze svatováclavské kaple chrámu sv. Víta do Staré Boleslavi.

Ještě jednou bylo Paladium ohroženo za třicetileté války v roce 1648, kdy se ho zmocnil generál Königsmark. Stalo se tak 26. června. Novým velitelem švédských vojsk v Praze se stal v říjnu 1648 rýnský falckrabě Karel Gustav. Nakonec Karel Gustav, na přímlovu dcery Benigny Kateřiny z Lobkovic Anny Magdaleny z Lobkovic, věnoval Paladium císařovně Marii Leopoldině, která byla novou manželkou císaře Ferdinanda III. Po skončení války žádal dopisem staroboleslavský probošt Rudolf

---

²³¹ ROYT 2011, 215

²³² Ferdinand IV. nikdy na trůn neusedl, protože zemřel ještě za života svého otce

Roder z Felburku císaře o navrácení Paladia do Staré Boleslavi, ale císař této žádosti nevyhověl. Probošt se obrátil o přímluvu na arcibiskupa Arnošta Harracha a nejvyššího kancléře Jiřího hraběte z Martinic a poté bylo jeho žádosti vyhověno. Do Čech bylo převezeno roku 1650 a na celé cestě bylo srdečně vítáno. V Jindřichově Hradci bylo uvítáno procesím a místní varhaník Adam Michna z Otradovic pro Paladium složil píseň. 20. srpna 1650 dorazilo Paladium do Prahy, kde bylo uloženo v několika kostelech. Přeneseno do Staré Boleslavi bylo 6. září ve velkém procesí. Snad v Jindřichově Hradci bylo definitivně prohlášeno Paladiem země České, tedy ochranným obrazem.

Ještě několikrát bylo odvezeno Paladium do Prahy. Stalo se tak v letech 1744, 1756, 1757 a 1778, ale nikdy se nekonala tak velká procesí při ho návratu zpět do kostela. V roce 1778, kdy hrozilo Pruské nebezpečí, bylo dokonce ukrýváno na faře v Berouně a nějaký čas v domě nedaleko zámku v Brandýse nad Labem, kde je jako upomínka reliéf na fasádě.²³³

Po vypuknutí druhé světové války se redemptoristé obávali o osud Paladia, a proto byly 3. září 1939 tajně odstraněno z hlavního oltáře.²³⁴ Aby nebylo nic poznat umístili na oltář jeho věrnou kopii. Paladium bylo umístěno do ocelové schránky a zazděno v pokoji rektora v klášteře. Později bylo Paladium vyzvednuto a přemístěno na jiné tajné místo, kde zůstalo až do 23. června 1945 a o jeho umístění vědělo jen šest osob. Redemptoristé také před nacisty ukryli některé vzácné předměty z pokladnice.²³⁵

Po roce 1948 byla na oltář umístěna opět kopie Paladia zasazená do původního barokního rámečku a originál střežili redemptoristé.²³⁶ V roce 1950, poté co byla zrušena redemptoristická kolej, se Paladium ztratilo a nic se o něm nevědělo.²³⁷ 21. října. 1968 se nový správce kapituly písemně obrátil na Apoštolského administrátora v Praze, zda něco o Paladiu neví. Bylo mu odpovězeno, že je možné, že bylo někam uloženo Ministerstvem vnitra. Podle svědectví zaznamenaného v roce 1969 bylo Paladium ještě dva nebo tři dny před záněm koleje zachráněno. Poslední rektor redemptoristické koleje P. Otto Louda CRR zbavil Paladium všech okras a dal k němu lístek „Věrná kopie Paladia“. Paladium bylo někdy v letech 1968-69 nalezeno v sejfu pražské banky s lístkem, že se jedná o kopii. Nakonec bylo svědectvími prokázáno, že se jedná o originální reliéf.

²³³ KURANDA 2009, 120

²³⁴ JEŘÁBEK 1946, 138

²³⁵ KURANDA 2009, 120

²³⁶ KURANDA 2009, 121

²³⁷ STEHLÍKOVÁ 2008, 105

5.4. Poutě

Stará Boleslav se řadí mezi nejvýznamnější poutní místa v Čechách a spojuje dva kultury. Jde o spojení kultu sv. Václava a úcty k Panně Marii Staroboleslavské. První písemné zmínky o poutích k Panně Marii Staroboleslavské pocházejí z přelomu 16. a 17. století.²³⁸ Existují i dřívější zprávy, ale z nich jasně nevyplývá zda byly poutě konané ke sv. Václavu nebo Panně Marii. Jezuité konali poutě do Staré Boleslavi již před rokem 1600, ale je možné, že nebyli přímo k Paladiu a často si volili jako datum 28. září²³⁹. Po roce 1609 organizovali jezuité poutě do Staré Boleslavi z Prahy, ale prosili Pannu Marii o pomoc a na protest proti vydání Rudolfova majestátu. Nejstarší zázračná uzdravení se děla v letech 1609-1613.²⁴⁰ Převážná většina z uzdravených byla z řad šlechty. Po bitvě na Bílé hoře dostaly poutě oficiální ráz a o jejich průběh se starali jezuité a často putovala různá mariánská bratrstva. Někdy v první polovině 17. století převzali jezuité od kanovníků kapituly vítání poutníků a péči ně. K tomuto účelu sloužila i jezuitská rezidence v těsné blízkosti kostela, kde mohli být ubytování poutníci hlavně duchovního stavu. Významné byli také poutě strahovských premonstrátů, kteří založili mariánské bratrstvo a vždy 8. září konali velkou pout'.

Poutníci přicházeli do Staré Boleslavi po celý rok, ale nejvíce jich bylo na tři velké svátky. K tomuto účelu si v roce 1658 zakoupili dům, který v roce 1667 přeměnili na svou rezidenci, kde také ubytovávali poutníky. Bylo to 15. srpna na svátek Nanebevzetí Panny Marie, 8. září na svátek Narození Panny Marie a 28. září v den zavraždění sv. Václava. Na poutě přicházelo tisíce lidí ročně. V době kolem roku 1770 bylo v obou kostelech podána kolem 100 000 svatých přijímání.²⁴¹ V letech 1674-1680 byla postavena Via Sancta z Prahy do Staré Boleslavi skládající se z 44 kapliček.²⁴² Počet kapliček odpovídal invokacím loteránské litanie a jejich trasa kopírovala cestu kudy bylo neseno tělo sv. Václava ze Staré Boleslavi do Prahy a vzdáleny jsou do sebe na délku Karlova mostu. Výjev na kapličce představuje epizodu ze života sv. Václava, jednu invokaci loretánské litanie a další mariánské poutní místo a erb šlechtického donátora. Tato cesta v sobě spojovala oba kultury, které byly ve Staré Boleslavi .Později nepřicházela jen procesí z Prahy, ale i dalších provinčních měst. Poutě ustávali

²³⁸ PÁТРOVÁ 2009 — KARIN PÁТРOVÁ: Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách. Brandýs nad Labem 2009, 50

²³⁹ DUCREUX 1997 — Elizabeth DUCREUX: Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi. In: Český časopis historický, 1997, 585-620, 592

²⁴⁰ PÁТРOVÁ 2009, 52

²⁴¹ Kalendář Staroboleslavský 1946, 21

²⁴² DUCREUX 1997, 593

po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 a úplně ustali dočasným zákazem císaře Josefa II. Od roku 1790 byly poutě organizovány staroboleslavskou kapitulou, ale velikosti jakou měly v době baroka již nedosáhly.

Mezi poutníky byli také členové habsburské rodiny, kteří byli vždy velmi silnými katolíky a ctiteli Panny Marie. Paládiu děkovali za vítězství ve válkách a dokonce Ferdinand III. ho u sebe nosil při válkách v Uhrách. Vždy, když se konala v Praze korunovace putovali císařové a císařovny poklonit se Paládiu a některé císařovny věnovali své korunovační šaty a šperky. Každý habsburský panovník se poklonil Paládiu, protože všichni se před ním modlili, když pobývali na zámku v nedalekém Brandýse nad Labem. Nejvíce se modlili, když se chystali do Prahy na korunovaci.

Po první světové válce, vzhledem k rozvoji dopravy, mohli do Staré Boleslavi putovat poutníci z větších vzdáleností. Putovali sice již dříve z různých koutů Českého království, ale nyní se zvětšovala pestrost měst. Velké rozšíření kultu dokládá i množství oltářů, kde byly umístěny kopie Panny Marie Staroboleslavské. Nejdále se taková kopie dostala do Spojených států amerických. Mezi městy byly například Plzeň, Roudnice nad Labem nebo až ze Znojma. Poutníci putovali průběžně během celého roku. Pravidelné byly studentské poutě nebo poutě tělovýchovného spolku Orel. Větší počet poutníků přicházel o velkých svátcích. Největší poutě se konaly v roce 1929 při svatováclavském miléniu, v roce 1938 kdy se připomínalo 300 let od navrácení Paladia ukradeného Sasy a poté v roce 1945 po skončení druhé světové války, kdy bylo Paladium na čas převezeno do Prahy a vystavováno v pražských kostelech. V roce 1929 přišlo do Staré Boleslavi několik tisíc poutníků. V tomto roce starost o poutníky převzali redemptoristé, kteří se usadili budově kapitulního probošství.²⁴³ Slavnosti v roce 1938 byly velké a ve staré Boleslavi se na ně připravovali dopředu. Vše vyvrcholilo v září, kdy bylo Paladium převezeno do Prahy, ale vše se neslo v duchu očekávání války a zármutku nad obsazením pohraničních oblastí Československé republiky. Druhá světová válka se zpočátku Staré Boleslavi nedotkla, ale později poutníků ubývalo a několik let bylo poutní místo pod dohledem tajné německé policie. Organizované poutě byly zakázány, ale lidé putovali jednotlivě. Ve dnech 24.6.-1.7. roku 1945 bylo Paladium v Praze a putovalo po pražských kostele, aby bylo poděkováno Bohu i Matce Boží za obnovení svobody v zemi.

Po roce 1948 se poutě oficiálně nekonaly až do roku 1989, kdy byla poutní tradice obnovena. V letech 2003-2008 byl ve Staré Boleslavi řád Pallotínů z Polska, který

---

²⁴³ PÁTROVÁ 2009, 63

se staral o poutní místo. Největší událostí po obnovení poutí byla návštěva papeže Benedikta XVI. v roce 2009 při příležitosti Národní svatováclavské pouti, kdy papež sloužil mši a na oltáři bylo umístě Paladium. Od roku 2009²⁴⁴ se každoročně konají Slavnosti Paladia, který připadají na neděli kolem svátku Nanebevzetí Panny Marii, tedy na polovinu srpna.

---

²⁴⁴ Tento rok uplynulo 400 let od prohlášení mariánského reliéfu Paladiem země České

Závěr

První kapitola byla věnována sakrálním stavbám, které se nacházely na místě dnešního barokního kostela Nanebevzetí Panny Marie. O prvním kostele existují písemné dokumenty z doby jeho vzniku, tedy z konce 11. století, ale neudávají polohu onoho mariánského kostelíka. Archeologické výzkumy přinesly objev kostela, v místech dnešního Svatováclavského náměstí, ze stejné doby. Kostel na místě dnešního kostela zřejmě pocházel z třetí čtvrtiny 14. století, což by odpovídalo době datace mariánského reliéfu.

Druhá kapitola se zabývala architektonické stránce kostela. Největší část kostela byla postavena v letech 1617-1623 a řadí se mezi jednu z prvních barokních staveb na našem území. Svým vzhledem upomíná na italské a hlavně římské kostely, což není nic neobvyklého, když autorem projektu byl Ital Giovanni Maria Filippi. Důležité také je, že se kostel stal inspirací pro další kostely Českého království na několik dalších desetiletí. Tím, že stojí na jednom z nejvýznamnějších poutních míst v Čechách byl známým a jeho téměř věrnou kopii můžeme vidět i ve Švédském městě Karlskrona.

Třetí a nejobsáhlejší kapitola byla věnována interiéru kostela. Vnitřní výzdoba je velmi bohatá a ikonograficky se jako celek vztahuje k mariánskému zasvěcení kostela. Na výzdobě se podíleli přední umělci své doby, což je zásluhou štědrých mecenášů kostela, pro které bylo také prestižní záležitostí přispět finančně na výzdobu. Toto platí hlavně u postranních kaplí. Dobou baroka, ale pořizování nových předmětů nekončí. V pozdější době bylo nejvíce nových předmětů pořízeno v první polovině 20. století za působení řádu redemptoristů ve Staré Boleslavi, kteří dostali kostel do správy v roce Svatováclavského milénia, tedy v roce 1929.

Čtvrté kapitola pojednává o ambitech, které se nachází za presbytářem kostela. Fresková stropní výmalba ambítů doplňuje výzdobu kostela dalšími ikonografickými výjevy ze života Panny Marie. Přínosné mohly být i fresky na stěnách, které byly na stěnách a dnes se dochovala jen jedna a několik jich je jen ve fragmentech. Dříve byly ambity neodmyslitelnou součástí kostela, protože při velkém přívalu poutníků bylo nutné některé církevní obřady vykonávat v nich. Dnes jsou ambity běžně nepřístupné a jsou ve špatném stavu a potřebovaly by celkovou rekonstrukci.

Závěrečná kapitola se věnuje Palladiu země České. Jeho původ je podložen legendami, které ho spojují s nejstarší českou historií. Měla ho dostat sv. Ludmila od sv. Metoděje a později jej předat svému vnukovi sv. Václavovi. Podle historiků

pochází z přelomu 14. století, ale nic to nemění na jeho duchovním významu. V průběhu hlavně třicetileté války muselo Paladium několikrát Starou Boleslav opustit a poté se, často ve velkém průvodu, vracelo zpět. Hlavně v době baroka se konaly velkolepé poutě, které se na čas přestali konat za vlády Josefa II. Později byla poutní tradice přerušena v roce 1948 a obnovena byla až v roce 2003 a dokonce v roce 2009 Stará Boleslav přivítala papeže Benedikta XVI.

Cílem této diplomové práce bylo představit kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi z několika úhlů. Mým cílem bylo přiblížit jeho umělecký význam, ale i jeho historii, potažmo jeho duchovní rozměr. Určitě by se našli části, které by si zasloužily ještě větší prohloubení nebo rozbor, ale již by to vybočovalo ze zamýšlené koncepce práce. Mezi takové části by určitě patřilo fresková výzdoba, o které v literatuře není téměř žádná zmínka a pokud ano jedná se o souvislost se štukovou výzdobou z doby prvního zařizování nově dokončeného kostela nebo několik archivních dokumentů dokládajících autorství. Zajímavé by také bylo více se zaměřit na sochařskou výzdobu kaplí protože při zběžném pohledu je složité určit o jakého světce se jedná a i jejich výběr působí velmi nahodile, což je zvláštní. Zajímavé by bylo blíže prozkoumat původ fresky v Černínské kapli, na které je jasně rozpoznat Staroboleslavský kostel. To by nebylo nic zvláštního, ale freska by měla pocházet z doby před úpravou průčelí. Proto vyvstává otázka zda je freska mladší nebo byla zamýšlena podobná úprava průčelí již o téměř sedmdesát let dříve. Další téměř neznámou je proměna hlavního oltáře a hlavně předchůdce dnešního hlavního oltáře. Na jeho místě se nacházel oltář Zvěstování Panně Marie, ale pamětní deska v presbytáři, která upomíná na svěcení oltáře v roce 1690. Ale podle této desky byl vysvěcen oltář ke cti Panny Marie Nanebevzaté což by nasvědčovalo existenci dalšího oltáře, o kterém není zmínka v literatuře.

Obrazová příloha

1. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, průčelí

2. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, jižní fasáda

3. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, pohled do lodi

4. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kruchta s varhany

5. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, hlavní oltář, 1717-1723

6. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Šternberské sanktuárium, 1727-28

7. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kazatelna, 1743

8. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, oltář sv. Jana Nepomuckého, 1744

9. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, boční kaple jižní strana

10. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, boční kaple severní strana.

11. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Berkovská kaple

12. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Berkovská kaple, nástropní freska.

13. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Lažanská kaple

14. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple

15. Stará Boleslav, kostel nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple, nástropní freska

16. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple, nástěnná freska

17. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Slavatovská kaple

18. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Valdštejnská kaple

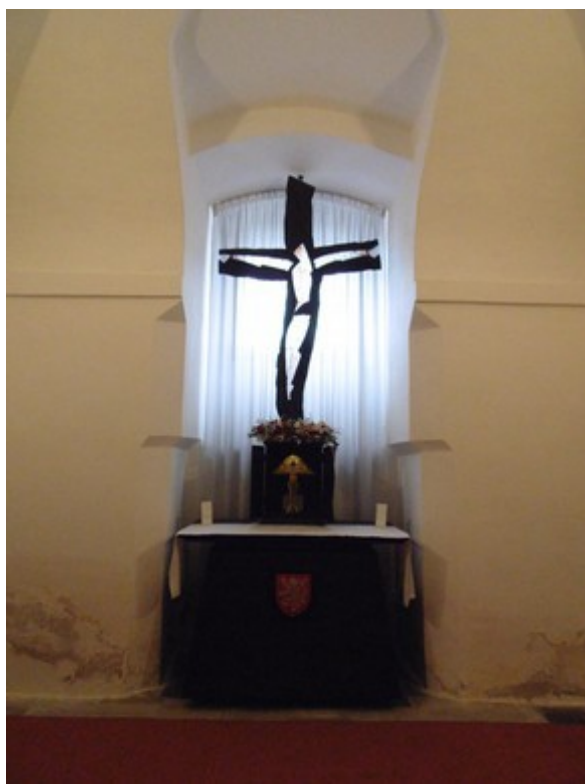
19. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Valdštejnská kaple, socha sv. Ludmily

20. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Morzinská kaple

21. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kazatelna, 1726

22. Stará Boleslav, kostel nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kaple bl. Karla

23. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731

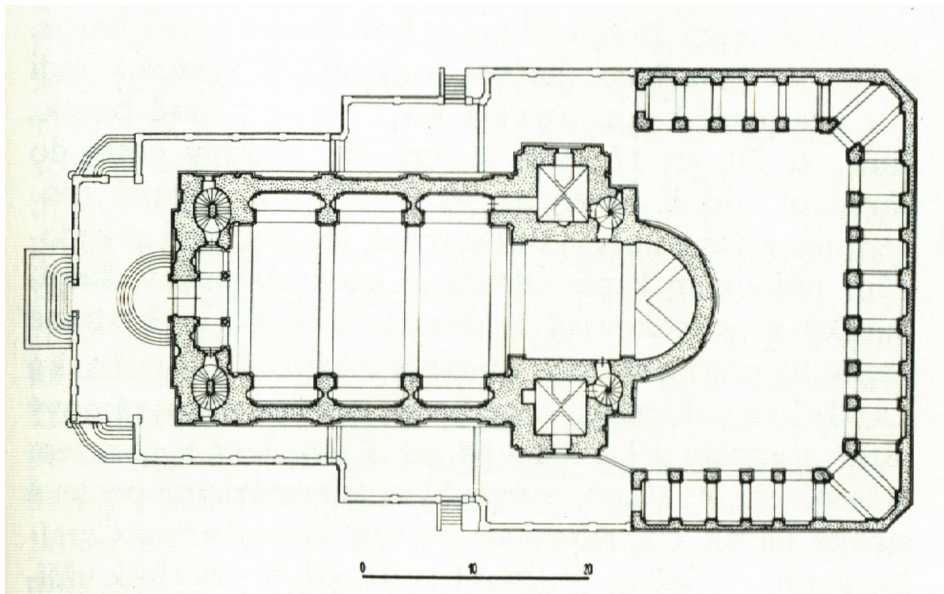

24. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731

25. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731

26. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, půdorys

52b Origin: ...

27. Stará Boleslav, Paladium země České

28. Stará Boleslav, Trůnek pro Paladium

Seznam vyobrazení

1. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, průčelí. Foto: autor
2. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, jižní fasáda. Foto: autor
3. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, pohled do lodi. Foto: autor
4. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kruchta s varhany. Foto: autor
5. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, hlavní oltář, 1717-1723. Foto: autor
6. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Šternberské sanktuárium, 1727-28. Foto: autor
7. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, kazatelna, 1743. Foto: autor
8. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, oltář sv. Jana Nepomuckého, 1744. Foto: autor
9. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, boční kaple jižní strana. Foto: autor
10. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, boční kaple severní strana. Foto: autor
11. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Berkovská kaple. Foto: autor
12. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Berkovská kaple, nástropní freska. Foto: autor
13. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Lažanská kaple. Foto: autor
14. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple. Foto: autor
15. Stará Boleslav, kostel nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple, nástropní freska. Foto: autor
16. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Černínská kaple, nástěnná freska
17. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Slavatovská kaple. Foto: autor
18. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Valdštejnská kaple. Foto: autor
19. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Valdštejnská kaple, socha sv. Ludmily

20. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, Morzinská kaple. Foto: autor
21. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kazatelna, 1726 . Foto: autor
22. Stará Boleslav, kostel nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, kaple bl. Karla. Foto: autor
23. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731. Foto: autor
24. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731. Foto: autor
25. Stará Boleslav, ambity, 1728-1731. Foto: autor
26. Stará Boleslav, kostel Nanebevzetí Panny Marie, 1617-1623, půdorys. Reprodukce z :POCHE 1980, 403
27. Stará Boleslav, Paladium země České. Reprodukce z: STEHLÍKOVÁ 2008, 105
28. Stará Boleslav, Trůnek pro Paladium.. Reprodukce z: STEHLÍKOVÁ 2008, 106

Seznam literatury

- ADAM 1997 — Adolf ADAM: Liturgický rok. Praha 1997
- ARSENIUS Z RADBUSY 1629 — Kašpar ARSENIUS Z RADBUSY: Pobožná o Blahoslawené Panně Maryji, a přečisté Rodičce Syna Božího. A o Diwjch, kteřž se děgj před gegim obrazem w Staré Boleslawi. Praha 1629
- BLAŽÍČEK 1958 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK: Sochařství baroku v Čechách. Praha 1958
- BLAŽÍČEK 1971 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK: Umění baroku v Čechách. Praha 1971
- BLAŽÍČEK 1984 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK: Matyáš Bernard Braun 1684-1738. Výběr řezeb (kat. Výst.). Praha 1984
- BOHÁČOVÁ/FROLÍK/ŠPAČEK 1994 — Ivana BOHÁČOVÁ/ Jan FROLÍK/ Jaroslav ŠPAČEK: Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988-1994. Čelákovice 1994
- BOLESLAVSKÝ 1875 — Josef Mikuláš BOLESLAVSKÝ: Památky Staroboleslavské. Praha 1875
- DAVID/SOUKUP 2013 — Petr DAVID/ Vladimír SOUKUP: 1000 kostelů, klášterů a kaplí. Praha 2013
- DAVID 2013 — Martin DAVID: Kopie milostného obrazu Panny Marie Svatokupecké v barokním sochařství (bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci). Olomouc 2013
- DAŇHA 1947 — Alois DAŇHA: Stará Boleslav. Stará Boleslav 1947
- Dějiny českého výtvarného umění II/1,2. Od počátku renesance do závěru baroka. Praha 1989
- DUCREUX 1997 — Elizabeth DUCREUX: Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi. In: Český časopis historický, 1997, 585-620
- DOTŘEL 1908 — Jan DOTŘEL: Stará Boleslav s okolím. Praha 1908
- HLADÍK/HAMSÍKOVÁ/SUCHOMEL 1997 — Tomáš HLADÍK/ Radana HAMSÍKOVÁ/ Miloš SUCHOMEL: Jan Jiří Jelínek (1697-1776). Barokní sochařská dílna z Kosmonos (kat. výst.). Praha 1997
- HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991
- HAVLŮJOVÁ/STOLÁROVÁ/VLNAS 2010 — Hana HAVLŮJOVÁ/ Lenka STOLÁROVÁ/ Vít VLNAS: Kdo byl Karel Škréta?. Praha 2010
- Historické a poutní město Stará Boleslav a Lázně Houštka. Praha 1932

- HORČICE 1859 — Josef Prokop HORČICE: Historické popsánj milostného obrazu a pautnického chrámu blahoslavené Panny Marie w Staré Boleslawi. Praha 1859
- HOROVÁ 1995 — Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Praha 1995
- HORYNA 1988 — Mojmír HORYNA: Sochy Matyáše Bernarda Brauna v kompozicích vrcholně barokních oltářů. In: Matyáš Bernard Braun, 1988, 64-92
- HORYNA 2011 — Mojmír HORYNA: Slohový profil pražského architektury raného baroka. In: Karel Škréta (1610-1674). Studie a dokumenty, 2011, 223-264
- HRBEK 2013 — JIŘÍ HRBEK: Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740. Praha 2013, 766
- JEŘÁBEK 1946 — Vladimír JEŘÁBEK: Čtení o Paladiu země České. Brno 1946
- Kalendář Staroboleslavský 1946, Stará Boleslav 1946
- KOŘÁN 1999 — Ivo KOŘÁN: Braunové. Praha 1999
- KOŠNÁŘ 1905 — Julius KOŠNÁŘ: Stará Boleslav a její památky. Praha 1905
- KRENNER-KARLŠTEJNSKÝ 1939 — Vilém Václav KRENNER-KARLŠTEJNSKÝ: Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi. Stará Boleslav 1939
- KUČERA/RAK 1983 — Jan P. KUČERA/ Jiří RAK: Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře. Praha 1983
- KUCHAŘ/VOKOLEK 2008 — Jiří KUCHAŘ/ Václav VOKOLEK: Esoterické Čechy, Morava a Slezsko sv. VIII. Praha 2008
- KURANDA 2009 — Miroslav KURANDA: Svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček. Praha 2009
- MACEK/VLČEK/ZAHRADNÍK 1992 — Petr MACEK/ Pavel VLČEK/ Pavel ZAHRADNÍK: František Maximilián Kaňka „In regno Bohemiae aedilis famosissimus“. In: Umění 40, 1992, 180-227
- MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015 — Petr MACEK/ Richard BIEGEL/ Jakub BACHTÍK (ed): Barokní architektura v Čechách. Praha 2015
- Městské listy 7/2011, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 2011
- MIKULÁŠ 1906 — Jaroslav MIKULÁŠ: Malebný průvodce po Brandýse nad Labem, Staré Boleslavi a okolí. Mělník 1906
- NEUMANN 1969 — Jaromír NEUMANN: Český barok. Praha 1969
- NEUMANN 2000 — Jaroslav NEUMANN: Škrétové. Praha 2000
- NOVÁK 2009 — Milan NOVÁK: Palladium země České. Stará Boleslav 2009
- Panorama kostelů a církevních památek. Praha 1941

- PÁTROVÁ 2009 — Karin PÁTROVÁ: Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách. Brandýs nad Labem 2009
- PAULY 1923 — Jan Křtitel PAULY: Stará Boleslav. Průvodce po nejstarším poutním místě čs. republiky. Praha 1923
- PODLAHA 1901 — Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském. Praha 1901
- POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 3. Praha 1980
- POCHE 1986 — Emanuel POCHE: Matyáš Bernard Braun. Praha 1986
- PRÁŠEK 1875 — Justin Václav PRÁŠEK: Okres Brandejský nad Labem. Nástin historicko-archaeologický. Praha 1875
- PRÁŠEK 1913 — Justin Václav PRÁŠEK: Město, panství i okres III. Brandýs nad Labem 1913
- PRAŽÁK 1960 — Jiří PRAŽÁK: Nejstarší listina pražského kostela. In: Slovník archivních prací, 1960, 215-229
- ROYT/STEHLÍKOVÁ/ŠTĚPÁNEK 1995 — Jan ROYT/ Dana STEHLÍKOVÁ/ Petr ŠTĚPÁNEK: Poutě do Staré Boleslavi (kat. výst.). Praha 1995
- ROYT 2000 — Jan ROYT: Zahrada mariánská. Sušice 2000
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- ROYT 2011 — Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 2011
- RYNEŠ 1948 — Václav RYNEŠ: Palladium země České. Praha 1948
- SRDÍNKO 1880 — František SRDÍNKO: Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách, 1880
- STEHLÍKOVÁ 2008 — Dana STEHLÍKOVÁ (ed): Svatý Václav ochránce České země (kat. výst.), Praha 2008
- STOLÁROVÁ/VLNAS 2010 — Lenka STOLÁROVÁ/ Vít VLNAS (ed): Karel Škréta. His work and his area. Praha 2010
- ŠPŮREK 1938 — Stanislav ŠPŮREK: Stará Boleslav. Průvodce po jejich náboženských památkách. Praha, Stará Boleslav 1938
- ŠTAJNOCHR — Vítězslav ŠTAJNOCHR: Panna Marie Divotvůrkyně. Uherské Hradiště 2000
- TOUFAR 2007 — Pavel TOUFAR: Smrt knížete Václava. Benešov 2007
- VÁCHA 2010 — Štěpán VÁCHA: Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. In: Umění LVIII, 2010, 17-41
- VLČEK/HAVLOVÁ 1998 — Pavel VLČEK/ Ester HAVLOVÁ: Praha 1610-1700. Praha 1998

- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- VLČEK 2016 — Pavel VLČEK: Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky. Praha 2016
- Věstník Staroboleslavský 1930-1942
- VILÍMKOVÁ 1986 — Milada VILÍMKOVÁ: Stavitelé paláců a chrámů. Praha 1986
- VOJTÍŠEK 1937 — Václav VOJTÍŠEK: Z nejstarších dějin města Brandýsa n.L. Brandýs nad Labem 1937
- VOTKA 1879 — Jan Křtitel VOTKA: Památky staroboleslavské, čili, Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách. Praha 1879
- ZAP 1859 — Karel Vladislav ZAP: Stará Boleslav a její poutnický chrám Panny Marie. In: Památky archaeologické a místopisné III., 1859, 8-17
- ZUMAN 1948 — František ZUMAN: Staroboleslavské památky – jejich život. (Příspěvky k dějinám jejich výzdoby a zařízení.) In: Časopis společnosti přátel starožitností LVI, 1948, 35-61, 89-104